

Perspectiefnota 2018-2021

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Input Perspectiefnota	4
2.1	Korte terugblik.....	4
2.2	Input uit raadsdebat	6
2.3	Input vanuit de wijken	8
2.3.1	Dit zeggen de bewoners....:	8
2.3.2	Dit zeggen de wijkteams....:	9
2.4	Staat van de stad 2016.....	11
2.5	Landelijke ontwikkelingen	14
3	Programma's met veranderopgaven	16
4	Het financiële perspectief	19
4.1	Het Economisch tij in Nederland	19
4.2	Ontwikkelingen gemeentefinanciën.....	19
4.3	Financieel perspectief Arnhem	21
4.3.1	Majeure beleidsontwikkelingen en de bijbehorende financiële consequenties	22
4.3.2	Bijstellingen en bedrijfsvoering	26
4.3.3	Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen	29
4.3.4	Verwachte ontwikkelingen 2017	30
4.4	Ontwikkeling van de financiële positie	30
Bijlage 1	Publieke waarden	32
Bijlage 2	Trends en ontwikkelingen	34
Bijlage 3	Veranderopgaven 2017 in relatie tot perspectief 2018-2021	39

1 Inleiding

Voor u ligt de Perspectiefnota 2018-2021. Deze is tot stand gekomen op basis van het debat in de gemeenteraad, de bijdragen uit de wijken via de wijkteams leefomgeving en de feiten uit het rapport 'Staat van de Stad'. Daarnaast moet rekening gehouden worden met mondiale, Europese en landelijke ontwikkelingen die ons dwingen tot een andere, meer flexibele manier van besturen. Denk bijvoorbeeld aan de klimaatverdragen van Parijs, de marktwerking in de zorg, de toegenomen mobiliteit zowel per auto als in het openbaar vervoer, de krimp in de regio, etc. Als gemeente moeten we meer dan ooit open staan voor initiatieven uit de samenleving. Daar is lef voor nodig. Lef om verschillen toe te staan en lef om systemen en standaarden los te laten. Besturen met oog voor de oplossing en minder sturen op beheersing en controle.

Aansluitend bij bovenstaande heeft de gemeenteraad bij de vorige perspectiefnota reeds uitgesproken dat zij de effectiviteit van het beleid wil beoordelen aan de hand van een aantal publieke waarden ([zie bijlage 1](#)). Enkele voorbeelden zijn: het economisch potentieel vergroten door vernieuwing en doorontwikkeling van bedrijvigheid, de kennis en deskundigheid uit de stad mobiliseren, Arnhem als dynamisch centrum in de regio, met een landelijke uitstraling vanwege de unieke historie en de mix van stedelijkheid in het groen en zelfredzame inwoners maar met een zorgzaam vangnet voor hen die het zelf niet redden.

Een belangrijk thema in deze perspectiefnota waar zowel vanuit de wijken als door de gemeenteraad belang aan wordt gehecht, is het voorkomen van armoede waarbij het accent ligt op de gevolgen van armoede voor kinderen. In het verlengde daarvan moet nog meer worden ingezet op mensen aan het werk krijgen, of op een andere wijze activeren. Arnhemmers moeten van de bank af. Zowel letterlijk als figuurlijk. De wijkteams krijgen hier een grotere rol in. Verder staat de economie in de regio Arnhem Nijmegen hoog op de prioriteitenlijst: meer bedrijven, betere infrastructuur en meer geld. Met andere woorden: een intensivering van de investeringsagenda in alliantie met Nijmegen en de Provincie. Energiebesparing krijgt een prominenter plek in het beleid voor duurzaamheid. Ook daarbij wordt over de gemeentegrenzen heen gekeken. Energiebesparing gaat hand in hand met de verduurzaming van de elektriciteitsvoorziening in het gebied Arnhem-Nijmegen

In de volgende hoofdstukken wordt u meegenomen in een terugblik op de afgelopen periode. We hebben daarbij vooral aan inwoners, bedrijven, instellingen en andere overheden gevraagd over wat zij goed vonden gaan in de afgelopen periode en wat er beter kan. Verspreid in de tekst zijn citaten opgenomen. Na een samenvatting van de input van de gemeenteraad, de wijken en de "Staat van de stad" worden uitwerking gegeven in de veranderopgaven voor de komende periode, gevolgd door wat e.e.a. betekent voor het financieel perspectief. De bijlagen zijn bedoeld als (achtergrond) informatie voor de Perspectiefnota en worden als zodanig niet ter besluitvorming voorgelegd.

2 Input Perspectiefnota

2.1 Korte terugblik

Voordat we overgaan tot de keuzes voor de komende 4 jaar kijken we globaal terug op de afgelopen periode. We kunnen constateren dat ondanks de economische crisis en het rijksbeleid de meeste doelen zijn behaald. De afgelopen periode zijn concrete resultaten geboekt en tegelijkertijd zijn de deuren wijd open gezet voor een nieuwe vorm van besturen.

Met de investeringsagenda, de duurzaamheidsaanpak en de transformatie van de binnenstad heeft Stad op de Kaart heeft nu echt inhoud gekregen. De nieuwbouw van Focus filmtheater en de verbouw en nieuwbouw van Muis geven een belangrijke impuls aan de beleving van cultuur van deze stad. De Giro d'Italia heeft de stad op sportgebied een gezamenlijk gevoel van trots bezorgd. Net als het station overigens.

**Thomas Verheij, algemeen directeur,
beweegcentrum Formupgrade**

Wat ging er goed:

Als ondernemer vind ik het heel bijzonder dat commercieel bedrijven in deze stad zo goed gesteund worden. De gemeente ziet dat dit uiteindelijk ook goed is voor inwoners, bijvoorbeeld ook qua werkgelegenheid".

Wat kan er beter:

"Als het gaat om het (financieel) ondersteunen van achterstandwijken merk ik dat er nog steeds te veel schakels zijn. Zorg dat het geld dat je investeert in deze wijken rechtstreeks ten goede komt aan inwoners van deze wijken en niet aan allemaal lagen en schakels die tussen gemeente en die inwoners in zitten".

De economische ontwikkeling heeft met onder andere Industripark Kleefse Waard en de Economic Board een belangrijke impuls gekregen. Het programma Energy Made in Arnhem is verder uitgebouwd.

Meerjarenafspraken met woningcorporaties zorgen voor voldoende beschikbare en betaalbare woningen die duurzaam en levensloopgeschikt zijn. Het leerrecht voor peuters is ingevoerd en er is een aanpak om vroegtijdige schooluitval en laaggeletterdheid aan te pakken.

Op het sociale vlak zijn de decentralisaties succesvol ingevoerd, zonder dat mensen tussen wal en schip zijn gevallen en zonder ernstige financiële tekorten. De sociale wijkteams hebben zich een positie verworven die kan leiden tot vernieuwing in het

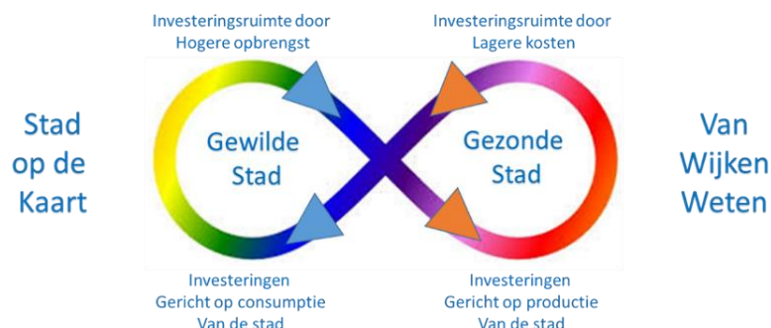
zorgaanbod. Het eigen Werkbedrijf in oprichting biedt perspectief voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

Van Wijken Weten betekent een doorbraak in de wijze van besturen en samenwerken met de stad. Met de bevoegdheden en de budgetten kunnen oplossingen vanuit het perspectief van inwoners en bedrijven ontwikkeld worden en kan de verouderde sectorale aanpak worden verlaten. Er is ruimte voor maatwerk.

Het motto "Met de stad" heeft invulling gekregen door steeds op zoek te gaan naar allianties met bewoners, bedrijven en instellingen. Door de verbinding te zoeken op het realiseren van "publieke waarden" is Arnhem een vitale ondernemende stad die de crisis goed heeft doorstaan en waarbij voor de toekomst de opdracht ligt om steeds weer opnieuw in te spelen op kansen gericht op een

duurzame ontwikkeling van Arnhem waar mensen graag wonen, ondernemen en recreëren en vooral ook een stad waar iedereen kan meedoen.

In het lemniscaat van de Arnhemse stad hebben we dit schematisch vormgegeven:

Gerard Velthuisen, voorzitter platform Binnenstad Arnhem

Wat ging er goed?

Ik ben trots op de investeringen in de (zuidelijke) binnenstad die nu zichtbaar worden. Trots ben ik ook op de rijke culturele infrastructuur die van waarde is voor inwoners én bezoekers van Arnhem. De economie en werkgelegenheid plukken daar nu al de vruchten van en zullen dat blijven doen, mits we blijven investeren. Ook trots ben ik op de samenwerking die tot stand is gekomen tussen alle ondernemersverenigingen, de vastgoedclub, het cultureel netwerk en de binnenstadsbewoners.

Cultuur, retail, horeca en wonen, maken samen een aantrekkelijke binnenstad. Tot slot ben ik er trots op dat de bezoekersaantallen voor onze binnenstad weer aantrekken. Vergeet niet dat de binnenstad ook een banenmotor is!

Wat kan er beter

Beter moet de bereikbaarheid voor auto's en het parkeren in de binnenstad. Arnhem heeft een regionale functie. De dienstverlening, uitstraling en gastvrijheid van de parkeergarages zijn ver onder de maat. Dit is niet bij alle, maar bij te veel parkeergarages het geval. Voor fiets en openbaar vervoer is de focus aanwezig, maar alle onderzoeken laten zien dat de gastvrijheid voor de auto onvoldoende is. Daarvoor lijkt bestuurlijk Arnhem nog een blinde vlek te hebben. Een toegankelijke, gastvrije binnenstad is goed voor de werkgelegenheid, dus goed voor de stad.

4. Gezondheid

In algemene zin vraagt de raad aandacht voor de gezondheid van de burgers, door het bevorderen van een betere leefstijl, gezondere voeding, bestrijden obesitas (bij kinderen) en bewegen door sport. Maar ook aandacht voor mensen die ondersteund worden door de GGZ, met daarbij een groot belang om de samenwerking tussen de wijkteams en de 1^e lijn gezondheidszorg te versterken. Hiermee ook voorkomen dat mensen gaan zwerven en dakloos worden.

Auke van Stralen, ondernemer en auteur

Wat ging er goed:

Mooi om te zien dat de omgeving rond de Markt en het Paradijs in de binnenstad nu concreet vorm krijgt. Ook op het gebied van festivals heeft Arnhem mooie dingen laten zien die aandacht hebben gekregen (ver) buiten de stadsgrenzen zoals het Sonsbeekfestival, maar zeker ook een nieuw festival als Innovate. Ook de kansen die er nu liggen om de groene longen van Arnhem te behouden en uit te breiden door de uitslag van het referendum over Stadsblokken-Meinerswijk is een positieve ontwikkeling voor de stad.

Wat kan er beter:

We zouden als Arnhem nog veel meer moeten halen uit onze relatie met onze oosterburen in Nordrhein-Wesfalen. Maak het vooral concreet door te laten zien hoe we elkaar als burens kunnen versterken. Ook aandacht voor leegstand moet er blijven waarbij nadrukkelijk de samenwerking moet worden gezocht met creatieve clubs als DTO en ArtEz. Verder mag er meer aandacht komen voor een thema als de circulaire economie.

5. Duurzaamheid

Ook lokaal moet actie worden ondernomen om een antwoord te vinden op de wereldwijde klimaatverandering.

Energiebesparing door isolatie van woningen, groen om hitteplekken in de stad tegen te gaan en veel breder inzicht bieden in wat de effecten van beleid zijn op het milieu.

6. Integratie / Inclusie

Er is uitgebreid gesproken over de noodzaak om integratie hoog op de agenda te zetten waarbij naar nieuwe vormen van overleg met en tussen de verschillende groepen in de bevolking gezocht moet worden. Inburgering direct na aankomst, terugdringen van taalachterstanden en aanpak van discriminatie moeten leiden tot een inclusieve samenleving in Arnhem.

2.3 Input vanuit de wijken

2.3.1 Dit zeggen de bewoners....:

De wijkteams leefomgeving hebben voorafgaand aan de perspectiefnota vele gesprekken gevoerd over wat zij nu als belangrijkste punten mee willen geven aan de gemeente. Ondanks de grote verscheidenheid in wijken en de bijdragen van bewoners kunnen een 5-tal hoofdlijnen uit deze gesprekken worden gehaald als input voor deze perspectiefnota. In onderstaande kopjes worden deze punten kort toegelicht.

Ontmoeting

Veel bewoners laten weten dat er geen of weinig gelegenheden meer zijn om elkaar in de wijk of buurt te ontmoeten en dat veel inwoners die tijd hebben heel graag 'iets te doen' zouden willen hebben. De aandacht van de wijkteams hierbij gaat uit naar samenleven en ontmoeten, bijvoorbeeld met verschillende culturen. Naast het bieden van zinvolle activiteiten is voor velen het perspectief op (betaald) werk belangrijk.

Gebrek aan samenhang en samenwerking organisaties

Bewoners klagen erover dat ze de weg niet meer weten naar en tussen allerlei organisaties. Dat ze zich vaak van het kastje naar de muur gestuurd voelen. Ze voelen zich niet serieus genomen. Er zijn veel organisaties werkzaam in de wijken. Van belang is dat er meer samenhang komt tussen de verschillende organisaties. Als organisaties op basis van een offerte met resultaatverplichting kunnen aangeven de klus aan te kunnen, dan kunnen ze de opdracht krijgen. Anderen vallen af. Een vraag zou bijvoorbeeld kunnen zijn:

'Wie kan een samenhangende aanpak voorstellen (waarbij verschillende organisaties betrokken zijn) voor bijvoorbeeld de problematiek rond jeugd (werkeloosheid, geen afgeronde school)?

Rob Henneman, actieve bewoner van de wijk Paasberg

Ik ben trots op Arnhem, omdat we dankzij de nieuwe gemeentelijke aanpak 'Van Wijken Weten' nu als burgers direct kunnen meedenken en meebeslissen over leefomgevingszaken in onze wijk en stad.

Bekenstad Arnhem kan de blauwgroene parel van Nederland worden, mits burgers en gemeente met andere ogen naar het stedelijk gebied gaan kijken : niet slechts als een verzameling van woonwijken & industriegebieden, etc., maar als een fraai reliëfrijk landschap van beekdalen, stuwwalruggen en plateaus.

Met het oog op de klimaatverandering dienen (a) herstel van de natuurlijke waterhuishouding en (b) versterking van landschappelijke verbindingszones de komende jaren de hoogste prioriteit te krijgen.

Zorgen over mensen in de buurt

Bewoners laten vaak weten zich zorgen te maken over anderen, familie, de burens, straat, - en buurtgenoten. Ze noemen dan opvoedingssituaties, schoolverzuim, mishandeling, schulden, etc.

Deze 'achter de voordeurproblematiek' kennen we natuurlijk al sinds jaar en dag, maar het lijkt alsof het werken daaraan tot nu toe dweilen is met de kraan open. De vraag is hoe we hierop geconcentreerder kunnen inzetten, preventief mee aan slag gaan zodat de totale probleumlust afneemt en niet blijvend is of alleen maar verschuift.

Overlast en vervuiling

Bewoners zien afval op straat, illegale vuilstortingen, ervaren overlast van anderen in buurt of straat.

Zorg om jeugd

Als het gaat om jeugd dan gaat het voornamelijk om: gezondheidsproblemen, overgewicht, schulden, vroegtijdig schoolverlaten, werkloosheid, niet kunnen samenspelen en samenwerken.

Armoede

Bewoners noemen vaak armoede als thema in vele verschijningsvormen: langdurig lage inkomens, (relatief) hoge vaste lasten, schulden, gebrek aan scholing, etc.

"Hoe moet dat nou allemaal in de toekomst, ik zie dat niet meer zitten".

Armoede is veel omvattend, naast armoede door werkloosheid, schulden en door 'generatiearmoede' (het van generatie op generatie verblijven in armoede wat een 'cultuur' geworden is), geven ook inwoners die hoger geschoold zijn aan dat zij kampen met grote financiële problemen als gevolg van o.a. te hoge hypotheek en scheiden.

2.3.2 Dit zeggen de wijkteams....:

De wijkteams leefomgeving en de sociale wijkteams zijn volop in bedrijf en hebben met elkaar een 4-tal punten aangegeven als input voor de perspectiefnota. Deze punten worden hieronder kort toegelicht.

Duurzame' sociale problematiek

We zagen hiervoor al dat bewoners zich zorgen maken over elkaar. Hier grijpen veel zaken in elkaar. We zien consumerend gedrag, dat maakt dat mensen afwachten en niet meer actief met hun eigen problemen aan de slag gaan. De overheid en de school worden vooral verantwoordelijk geacht. Dit leidt tot lage zelfredzaamheid, eenzaamheid, taalproblematiek en problemen bij leren & opgroeien, en

opvoeding. De opgave is om niet vanuit instituties en regelingen de problematiek aan te pakken maar in directe relatie met inwoners in de wijk en met korte lijnen tussen instanties te zoeken naar nieuwe oplossingen die bij mensen passen en effectief zijn.

Werkgroep Verkeer Hollandweg

uit de Nieuwsbrief Elderveld

Ondanks dat nog niet alle wensen in vervulling zijn gegaan kunnen we echter concluderen dat er belangrijke resultaten zijn geboekt. Het nieuwe beleid van de gemeente om in de wijk te gaan luisteren naar de wensen van bewoners werpt hier zijn vruchten af.

Fysieke omgeving en duurzaamheid

Naast dat verschillende bewoners zelf initiatieven ontwikkelen, bijvoorbeeld tegen wateroverlast en voor duurzame natuur, zijn verkeer en verkeersveiligheid onderwerpen die spelen in meerdere wijken.

Het leefklimaat zoals wateroverlast en hittegebied vraagt ook aandacht.

Sturen vanuit de vraag

De wijkteams sturen op basis van de vragen uit de wijken. Dit is ook de beste manier om goed met bewoners in gesprek te komen. Het is de kunst om in de cirkel bewoners, wijkteams, kernorganisatie, externe aanbieders en vervolgens weer bewoners, het goede gesprek te voeren, de juiste opdrachten

vanuit het 'wat' naar het 'hoe' te formuleren, de aanbieders/professionals de opdrachten met de juiste voorwaarden te verstrekken om vervolgens in en met de wijken te beoordelen of de goede prestaties worden geleverd. In aansluiting daarop: veel subsidiestromen zijn vooral gestuurd door het aanbod. De wijkteams sturen juist op output en op resultaat, samen met bewoners en de kernorganisatie. Dit vraagt om een resultaatgerichte vorm van contracten en subsidies.

Bert Roete, actieve bewoner uit de wijk Molenbeke

Ik ben trots op Arnhem dat de burger via Van Wijken Weten nu inspraak heeft op wat er gebeurt in zijn/haar omgeving en de stad.

De stad moet beter gebruiken van haar unieke en bijzondere landschappelijke ligging en duurzame fysieke verbindingen maken tussen Veluwe, stad, Rijn en Betuwe. Ook klimaatbestendige stad moet hoog op de agenda om wateroverlast en hittestress te voorkomen en van Arnhem de ultieme groene woonstad te maken.

Van curatief naar preventief

Preventie op zorg biedt veel kansen.

Daartoe richten de wijkteams zich op

welzijn als algemene voorziening, in nauwe

samenspraak met de sociale wijkteams. Niet uitgaan van ziek en zorg maar van kracht en kansen. De wijkteams constateren dat in de wijken te weinig bekend is wat er allemaal gebeurt op het gebied van voorzieningen. Dat maakt dat te weinig mogelijkheden worden benut en dat te gemakkelijk aanbod wordt toegevoegd aan wat er eigenlijk al is. De wijkteams benaderen bewoners, vrijwilligers, professionals en ondernemers om te delen wat er allemaal te doen is. Vervolgens herschikken van het aanbod op basis van de vraag in overleg met bewoners. Zij zijn als het ware de 'informatiemakelaars' van de wijk.

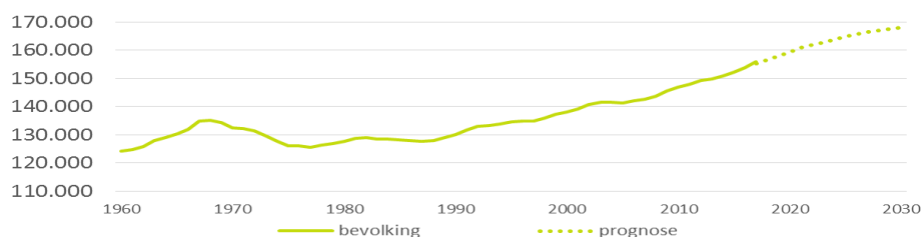
"De beste ambassadeurs voor de wijken zijn de bewoners zelf."

2.4 Staat van de stad 2016

In december 2016 is de "Staat van de Stad 2016" verschenen. In deze paragraaf leest u de belangrijkste punten. Zie ook: [Arnhem in cijfers](#)

Op 19 januari is een werkbijeenkomst georganiseerd over de Staat van de Stad 2016 als start van het strategische proces samen met raadsleden, bewoners, collegeleden en ambtenaren. Via de volgende link kunt u het verslag en de complete lijst van aandachtspunten hiervan lezen: [Verslag Werkbijeenkomst Staat van de stad 2016](#).

- Bevolking

Het aantal inwoners van Arnhem groeit. Op 1 januari 2017 telde Arnhem 155.694 inwoners. Arnhem blijft groeien. Volgens de laatste

prognose wonen er in 2030 bijna 170.000 mensen in Arnhem. De Arnhemse bevolking valt als volgt te typeren: jonge leeftijdsopbouw, veel alleenstaanden, veel inwoners met een niet-westerse migratieafkomst, veel huishoudens met een laag inkomen en veel hoogopgeleiden. De bevolkingssamenstelling van Arnhem verandert richting de toekomst: meer ouderen, meer niet-westerse alleenstaanden en meer alleenstaanden.

Marjan Louppen, voorzitter Cultuur Netwerk Arnhem

Wat ging er goed: er is, na jaren van weinig beweging, flink geïnvesteerd in de culturele infrastructuur. Dat is allereerst van cultureel belang, maar ook voor de vitaliteit van de Binnenstad en het economische klimaat

Wat kan er beter: de renovatie van de schouwburg, in samenhang met de huisvesting Oostpool en Introdans op het Koningsplein, mag wel wat meer vaart hebben. Zodat deze instellingen samen met Musis een prachtig in het groen gelegen cultuurkwartier vormen, de 'Culturele Hoofdstad van het Oosten' waardig.

Economische kracht

Arnhem is een centrum van werkgelegenheid vooral in de zakelijke en financiële dienstverlening, onderwijs, overheid en bestuur. Arnhem is ElektriCity. Arnhem heeft relatief veel werkgelegenheid in de sector Energie- en Milieutechnologie. Tegelijkertijd kent Arnhem een hoge werkloosheid/bijstandsafhankelijkheid. Ongeveer de helft van de banen in Arnhem wordt opgevuld door mensen uit de regio. In totaal zijn er te weinig banen voor iedereen. Vooral laagopgeleiden hebben daar last van. De verwachting is dat het aantal banen weer gaat toenemen.

De vraag is hoe de arbeidsmarkt hierop reageert.

Hoge instroom in de bijstand hangt samen met: meer statushouders, nieuwe groepen in de bijstand (o.a. jonggehandicapten met arbeidsvermogen en mensen die voorheen in sociale werkvoorziening terecht kwamen), na-ijlende effecten van de crisis, maar ook de flexibilisering van de arbeidsmarkt.

Aandachtspunten voor beleid vanuit de werkbijeenkomst

- Kijk naar trends. Bijvoorbeeld verduurzaming van woningen levert werkgelegenheid op;
- Stimuleren de wijk economie;
- Maak het OV goedkoper/aantrekkelijker waardoor mensen makkelijker verder reizen naar werk;
- Kijk niet alleen naar wat niet goed gaat maar kijk ook naar wat succesfactoren zijn;
- Aanpassen van opleidingen aan de vraag die er is vanuit het bedrijfsleven;
- Probeer stimulerende maatregelen te introduceren, bijvoorbeeld stages, meeloopdagen etc.

Sociale kracht

De laatste jaren is er in Nederland en in Arnhem de trend ingezet van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving. Het aantal vrijwilligers, 31% van de bevolking, is al jarenlang vrij stabiel. Zelfredzaamheid is nog niet voor alle Arnhemmers de realiteit. Veel mensen hebben geldproblemen. Bijna driekwart van de Arnhemmers heeft naar eigen zeggen voldoende sociale contacten. Het aandeel Arnhemmers dat zegt sterk of zeer sterk eenzaam te zijn is 8%. Dat is vergelijkbaar met het landelijk gemiddelde. Mensen zonder betaald werk zijn veel vaker eenzaam dan mensen met werk. Ook alleenstaanden zijn vaker eenzaam. Beide groepen zijn in Arnhem oververtegenwoordigd.

Aandachtspunten voor beleid vanuit werkbijeenkomst

- Versterk de relatie tussen werk in de stad en de sociale kracht in wijken;
- Richt je op het versterken van sociale netwerken en niet op uitsluitend specifieke problemen;
- Eenzaamheid in wijken vraagt ook om versterking van voorzieningen.

Kwaliteit leefomgeving/duurzaamheid

Er is grote behoefte aan sociale én geliberaliseerde huur in Arnhem. In principe zijn er voldoende sociale huurwoningen voor de doelgroep, maar door scheef wonen zijn die niet allemaal beschikbaar.

Diana de Jong, lid raad van bestuur van de Hogeschool Arnhem-Nijmegen

Wat ging er goed:

“Er is de afgelopen jaren veel gedaan aan studenthuisvesting. Dit is een belangrijke pijler onder het aantrekkelijk maken van Arnhem als studiestad.”

Wat kan er beter :

“De profilering van Arnhem als studiestad, daar zit nog ruimte voor verbetering. Meer focus en eenheid in de activiteiten die we in dat kader ontplooiën is noodzakelijk.”

leefomgeving

Wijken

In de Staat van de Stad zijn beknopte wijkprofielen opgenomen. Elke wijk heeft zijn eigen kansen en problemen. Binnen buurten zijn vaak specifieke plekken en ontwikkelingen aan te wijzen. In alle wijken van Arnhem wordt de leefbaarheid als (ruim) voldoende beoordeeld.

Bovendien is de vraag groter geworden door de statushouders. De waardering voor de leefbaarheid is vrij stabiel in Arnhem. Arnhemmers geven gemiddeld een 7,2 voor de leefbaarheid in hun buurt.

Aandachtspunten voor beleid vanuit werkbijeenkomst

- Ontwikkelingen in de gaten houden;
- Meer dwarsverbanden aanbrengen tussen cijfers en ervaringen;
- Sociale wijkteams hebben zicht op doelgroepen die normaal niet bereikt worden, combinatie maken met informatie van sociale wijkteams en teams.

Er zijn wel duidelijke verschillen tussen wijken en binnen wijken. Vooral de krachtwijken hebben zich de afgelopen tien jaar sterk verbeterd. De laatste paar jaar is het beeld stabiel.

Aandachtspunten voor beleid vanuit werkbijeenkomst

- Besteed veel aandacht aan communicatie;
- Denk na over 'wie beslist waarover mee in de wijk';
- Geef ruimte aan verschillende niveaus binnen wijken/buurtten.

Regio

Harriet Tiemens, wethouder gemeente Nijmegen

In samenwerking met Arnhem en de provincie hebben we een ambitieuze investeringsagenda gemaakt. Dat vind ik het mooiste samenwerkingsproject met Arnhem van de afgelopen 3 jaar. Mooi omdat we vanuit de inhoud en gezamenlijke opgaven elkaar echt vonden. Principes en scherpstellen konden uiteindelijk achterwege worden gelaten. Een goede opmaat naar een hernieuwde samenwerking in de Regio Arnhem Nijmegen. Waarbij we wat mij betreft op het snijvlak van 'goede buur' en 'concurrent' nog vaker kiezen voor wat ons uiteindelijk samen sterker maakt.

Binnen de regio Arnhem zijn veel samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld op het gebied van woningmarkt. In de regio Arnhem-Nijmegen als geheel is er een krachtige samenwerking met bijvoorbeeld de investeringsagenda regio Arnhem-Nijmegen en de Economic Board.

Regio als geheel wijkt vaak niet zoveel af van Nederland. Binnen de regio Arnhem zijn echter grote verschillen. In de regio Arnhem als geheel heeft 16,8% van de huishoudens een laag inkomen (gedefinieerd als 120% van het sociaal minimum). In Nederland is dat 15,7%. Arnhem springt er met 22,2% uit.

Arnhem heeft een functie voor de regio en de regio heeft een functie voor Arnhem. Vanuit mensen en bedrijven zijn er sterke banden tussen Arnhem en de regio. Het gebied langs de as Arnhem-Nijmegen functioneert als een Urban Daily System. Belangrijke zaken voor inwoners houden niet op bij de gemeentegrens zelfs niet bij de landsgrens. Detailhandel heeft een veel groter bereik dan de gemeente zelf. Arbeidsmarkt werkt regionaal zowel vanuit werknemers als vanuit werkgevers. De woningmarkt werkt regionaal, onderwijs heeft een veel grote bereik dan de regio zelf. Ook duurzaamheid heeft een regionale verankering.

Aandachtspunten voor beleid vanuit werkbijeenkomst

- Vertel het Arnhems verhaal met als strekking: elkaar helpen;
- Samenwerken is meer dan “geld ophalen”. Wederzijds belangen duiden;
- Investeer in relaties in het gebied Arnhem-Nijmegen.

2.5 Landelijke ontwikkelingen

Natuurlijk zijn er landelijke ontwikkelingen waar we als gemeente rekening mee moeten houden. Hieronder wordt een aantal belangrijke thema's genoemd. Voor een uitgebreidere toelichting verwijzen wij u naar bijlage 1. Trends en ontwikkelingen.

- In december 2016 heeft minister Kamp van economische zaken de energieagenda gepubliceerd. Het Kabinet zet met een breed pakket aan maatregelen in op energiebesparing en terugdringing van het gebruik van aardgas. Zeker is dat gemeenten een belangrijke rol spelen in dit transitieproces dat zich aandient als mega-opgave.
- Het Kabinet heeft in december 2016 de gezamenlijke visie Toekomstbeeld Openbaar Vervoer 2040 naar de Kamer gestuurd. Uitgangspunten zijn onder meer: van openbaar vervoer naar mobiliteit; nieuwe mobiliteit bij geringere vraag; vraaggericht vervoer; versterken en integreren OV in stedelijke regio's; innovatie en verduurzaming; slimmer samenwerken en financieren.
- Vanuit het Ministerie van Binnenlands Zaken en Koninkrijkszaken lopen in 2017 de proeftuinen regionale samenwerking door. Binnen het programma Agenda Stad werken verschillende ministeries met steden en stedelijke netwerken door aan het versterken van groei, innovatie en leefbaarheid in de Nederlandse steden.
- In januari 2017 is de Nationale Smart City Strategy aangeboden aan premier Rutte. Er ligt hier vanzelfsprekend een relatie met Sm@rt Arnhem. De Smart City Strategy bevat vooral veel vergezichten en ambities en is nog weinig concreet.
- In februari jl. is door staatssecretaris Van Rijn aangekondigd dat hij voornemens is het beheer van het budgethoudersportaal PGB voor de Zvw, Wlz, WMO en Jeugdwet te beleggen bij een op te richten publieke organisatie.
- Begin 2017 heeft het ministerie van OCW aan de Raad voor Cultuur gevraagd om een verkenning van de stedelijke regio's en om sectoranalyses van alle kunstdisciplines. Dat moet in het najaar 2017 gereed zijn. En moet in 2018 leiden tot een gezamenlijke adviesaanvraag aan de Raad van het Rijk, provincies en gemeenten voor de nieuwe cultuurperiode. Op basis van dit advies worden in 2019 de uitgangspunten voor het nieuwe cultuurbeleid vastgesteld voor de periode vanaf 2021. Arnhem is actief bij dit proces betrokken via de G9-steden en Landsdeel Oost.
- Begin 2019 treedt de Omgevingswet in werking. Daarmee krijgen gemeenten de beschikking over een sterk vereenvoudigd ruimtelijk wetgevingskader. Met deze nieuwe wet wil het kabinet onder meer de verschillende plannen voor ruimtelijke ordening, milieu en natuur beter op elkaar afstemmen. Ook Arnhem bereidt zich voor.

- De Tweede Kamer heeft besloten tot een bezuiniging op het macrobudget voor gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (oab). De eerste signalen wijzen erop dat er binnen het budget een forse verschuiving zal plaatsvinden van de grote gemeenten (G37) naar kleinere gemeenten. Besluitvorming over de herverdeling is doorgeschoven naar het nieuwe kabinet.

3 Programma's met veranderopgaven

Er zijn forse stappen vooruit gezet met het realiseren van de doelstellingen uit de vorige perspectiefnota's. In de bijlage is de stand van zaken van de huidige veranderopgaven weergegeven. De wijksturing is volop in de uitvoering en de wijkplannen zijn in ontwikkeling. Deze zijn eveneens als bijlage bijgevoegd. De signaleringen vanuit de wijkteams leefomgeving hebben mede input gegeven aan de strategie zoals die in deze Perspectiefnota wordt verwoord. Daarmee kan tegelijk vastgesteld worden dat wijksturing geen aparte veranderopgave meer is maar structureel ingebed is in de werkwijze, organisatie en begroting van de Gemeente Arnhem. De veranderopgave Sm@rt Arnhem heeft uitwerking gekregen in een project waarin we een Arnhemse praktijk van beleidsadvisering en uitvoering (gaan) ontwikkelen waardoor - meer dan nu het geval is - gebruik wordt gemaakt van bestaande en nieuwe datastromen bij het zoeken naar nieuwe oplossingen. Samen met de Provincie Gelderland en Nijmegen zoeken we naar nog meer mogelijkheden om data te ontsluiten die bijdragen aan het vormgeven van City Intelligence als basis voor het beleid. Arnhem heeft de Stad op de Kaart gezet en wil deze doorontwikkelen naar het, op een hoger schaalniveau, werken aan de vitale economie. In het verlengde hiervan kunnen we het volgende constateren:

1. De "Staat van de stad" schetst een helder beeld: de economie herstelt zich maar de afhankelijkheid van de bijstand blijft groeien;
2. uit het debat van de Raad komen de volgende prioriteiten:
 - a. Investeren in regio, acquisitie van werk door innovatie en samenwerking
 - b. Kinderen in armoede
 - c. Duurzaamheid
 - d. Integratie / Inclusie
 - e. Gezondheid
 - f. Wijkaanpak
3. De investeringsagenda samen met Nijmegen en de Provincie leidt er toe dat we een bundeling van inzet moeten plegen voor de economische ontwikkeling in de agglomeratie, met een aanpak waarin bruisende binnensteden, infrastructuur, OV, culturele eredivisie en werklocaties in samenhang worden vormgegeven;
4. Internationaal en nationaal is er een enorme urgentie die leidt tot het voluit doorzetten op het perspectief van de klimaatneutrale stad en in het verlengde daarvan de circulaire economie. De bestaande inzet op ElectriCity kunnen we verbreden naar de regio met prioriteit op energiebesparing, c.q. isolatie van gebouwen in het bijzonder;
5. De economie groeit maar de negatieve spiraal van langdurige bijstandsafhankelijkheid en schulden, treft mensen en vooral kinderen in armoede. Dit vraagt om een transformatie gericht op een aanpak op het wijkniveau waarbij schuldhulp, uitkeringen, bijzondere bijstand en vormen van zorg en ondersteuning niet uitsluitend compensatie voor inkomensproblemen bieden maar effectief gaan bijdragen aan maatschappelijke deelname en waar mogelijk economische onafhankelijkheid;
6. De sociale wijkteams en wijkteams leefomgeving maken het mogelijk om vanuit de leefsituatie van kwetsbare burgers belangrijke stappen te zetten door een ontschotte aanwending van budgetten waarbij niet het bestaande aanbod aan specialistische voorzieningen bepalend is maar de keuzes die inwoners zelf maken voor hun individuele zorgbehoeften en de wijkvoorzieningen als geheel.

Dit zijn geen tijden om af te wachten tot er weer verkiezingen zijn en al helemaal niet om op de lauweren te rusten. Arnhem gaat op volle kracht vooruit om te werken aan de maatschappelijke opgaven waarvoor de gemeente zich gesteld ziet. Daarom wordt voorgesteld om de huidige 8 veranderopgaven in de MJPB te focussen op 4 nieuwe veranderopgaven:

1. Vitale economie Arnhem Nijmegen

De bescheidenheid van ons af gooien en hard er aan trekken om meer banen, bedrijven en een betere infrastructuur te realiseren. De inzet is niet minder dan een grootste intensivering van de investeringsagenda in alliantie met Nijmegen, proactief richting de Provincie. Nieuwe bedrijven, het saneren van oude werklocaties en marketing van bruisende binnensteden. In het hele gebied Arnhem-Nijmegen binnen weinig minuten in het centrum van de steden en snelle verbindingen naar werklocaties. Centrumstad aan de rivier gaat hierin op en wordt centrumsteden aan de rivieren in een vitale economie. Culturele eredivisie gaat hierin op, de infrastructuur is er; het gaat er nu om in de programmering in de nationale culturele eredivisie mee te gaan spelen in een gezamenlijke aanbod Arnhem-Nijmegen.

2. Circulair Arnhem

Een duurzame ontwikkeling van Arnhem wordt krachtig door de inzet van bewoners en ondernemers die concrete stappen zetten. De wijkteams leefomgeving gaan hier het gesprek over aan en werken dit uit in de wijkbegrotingen. Daarnaast geven we vorm aan deze ambitie op stedelijk en regionaal niveau. Slim investeren in duurzaamheid heeft namelijk economisch en ecologisch profijt. Energiebesparing gaat hand in hand met de verduurzaming van de energievoorziening in de regio Arnhem-Nijmegen. De regio voor decentrale energieopwekking door bedrijven en burgers met een energienet dat bewijst dat het in de praktijk werkt. Niet in een proeftuintje maar met de ambitie om een gebied van 800.000 inwoners te voorzien van stabiele en duurzame energie. Dit is een belangrijke stap op weg naar een circulaire economie met als definitie¹: "binnen ecologische randvoorwaarden efficiënt en maatschappelijk verantwoord omgaan met producten, materialen en hulpbronnen, zodat ook toekomstige generaties toegang tot materiële welvaart behouden". Dat betekent overigens ook: werken aan nieuwe innovatieve vormen van (lokale) duurzame voedselvoorziening gericht op gezonder leven.

3. Van de bank af²

De teams in de wijkaanpak gaan mede er voor zorgen dat alle Arnhemmers die leven op het bestaansminimum, of daaronder zijn gezakt of dreigen te zakken, benaderd gaan worden. Het (extra) geld voor armoedebestrijding, uitkeringen, bijzondere bijstand, welzijnsgelden, schulddienstverlening etc. worden ontschot ingezet: uitkeringen zijn investeringen in participatie. Werk (of andere vormen van participatie) is van waarde voor Arnhemmers, de wijken en de stad. Wij willen daarin betere resultaten bereiken. Dit, en de negatieve effecten van BUIG, vragen om een nieuwe werkwijze waarbij iedereen die wil en kan participeren op maat ondersteuning krijgt. W&I gaat daadwerkelijk naast mensen in de wijken staan en helpt hen in samenwerking met wijkteams en maatschappelijke partners "van de bank af". Het eigen werkbedrijf als 'opvolger van Presikhaaf Bedrijven' zetten we helemaal neer als arbeidsontwikkelbedrijf, waar mensen weer toe kunnen groeien naar meedoen en mogelijk vermindering van hun uitkeringsafhankelijkheid. Ook het aanbod van Activerend Werk, waarin op innovatieve wijze ontschot wordt samengewerkt tussen instellingen, helpt hierbij. Hiermee wordt de

¹ SER Werken aan een circulaire economie: geen tijd te verliezen 24-06-2016

² dubbele betekenis: de bank die schulden int en de bank waarop mensen moedeloos zitten te worden

aanpak gericht op participatie verder geïntegreerd in het brede sociale domein. Een aanpak voor iedereen die van de bank af wil komen.

4. Zorg dichterbij

Vroegtijdig signaleren en preventie inzetten om te voorkomen dat mensen steeds meer zorg nodig hebben, of dat zorg steeds zwaarder wordt. Kwetsbare mensen krijgen de zorg die nodig is dichtbij, d.w.z. van hulpverleners die hen blijven steunen bij de zorgen van alledag en van specialisten die thuis komen of je helpen een nieuw thuis op te bouwen. Werken vanuit Mijn Plan/Ons Plan en een daaraan gekoppeld budget zodat gedaan kan worden wat nodig is.

PGB's blijven mogelijk in Arnhem. De zorg moet ingezet kunnen worden met zo min mogelijk administratieve lasten voor inwoners, wijkcoaches en aanbieders. Zo zelfstandig mogelijk wonen in de wijk betekent dat beschermd wonen en maatschappelijke opvang vanuit dit perspectief worden omgevormd. De inclusieve wijk als antwoord op de diversiteit in de samenleving, in het bijzonder voor mensen die pas kort een status hebben gekregen in Nederland, kan zo van onderop vorm worden gegeven

De keuze om met deze geactualiseerde nieuwe veranderopgaven te gaan werken geeft aan dat Arnhem onverminderd blijft inzetten op die opgaven die op termijn leiden tot een sterke, sociale, duurzame en welvarende stad. Zelfbewust en met lef werken aan deze opgaven, vanuit een sterke bestuurlijke samenwerking in en buiten Arnhem, ondersteund door een gebundelde inzet van de ambtelijke capaciteit.

4 Het financiële perspectief

4.1 *Het Economisch tij in Nederland*

Zoals in de inleiding reeds verwoord is het herstel na de economische crises in Nederland langzaam zichtbaar. Het percentage van de staatsschuld is afgelopen jaar gedaald van 66 naar 62% van het BBP. Tegelijkertijd is er mondiaal veel onzekerheid over de macro-economische ontwikkelingen. Dit betreft een grote mate van onzekerheid en vraagt om een grote terughoudendheid met publieke uitgaven. Een belangrijke vraag is of decentrale overheden het vermogen hebben structureel met minder financiële middelen om te kunnen blijven gaan, vooral in het licht van de enorme veranderingen als gevolg van de decentralisaties, toenemende takenpakketten, doorgaande afname van werkgelegenheid voor laagopgeleiden. Bij het te boven komen van de financieel-economische crisis zullen voornamelijk de stedelijke regio's een belangrijke rol spelen. Meer en meer wordt duidelijk dat stedelijke agglomeraties belangrijke impulsen kunnen geven aan innovatie en economische ontwikkeling. Dit brengt vragen met zich mee over de rol van het (regionaal) bestuur, over de democratische legitimatie van samenwerkingsverbanden en over de inhoud van een rijksbrede agenda voor stedelijke ontwikkeling.

4.2 *Ontwikkelingen gemeentefinanciën*

De huidige financiële verhoudingen voldoen volgens het recente adviesrapport 'Eerst de politiek, dan de techniek' van de Raad voor de Financiële Verhoudingen (Rfv) niet (meer) aan de voorwaarde dat de bekostiging van decentrale taken bijdraagt aan een effectieve en efficiënte afweging van kosten en baten. Dit doet afbreuk aan de legitimatie, slagkracht en wendbaarheid van het lokaal bestuur; gemeenten kunnen niet goed inspelen op lokale opgaven omdat het financiële stelsel belemmerend werkt. Dit betreft niet alleen het volume en de verdeling van het gemeentefonds maar evenzeer de rijksuitkeringen en het lokale belastinggebied. Dit is voor de Rfv de reden het Rijk te adviseren de bekostiging van het gemeentelijke takenpakket in samenhang te bezien.

Zekerheid over volume en verdeling gemeentefonds

De Rfv pleit ervoor dat gemeenten meerjarige zekerheid krijgen over zowel volume als verdeling van rijksmiddelen. Fluctuaties in de Rijksbegroting werken nu zwaar door in de gemeentebegroting. Dit leidt vaak tot ad hoc ingrepen op de korte termijn. Het gebrek aan stabiliteit ondermijnt daarmee een evenwichtig meerjarig financieel beleid van gemeenten. Met als gevolg dat de beoogde beleidsdoelen niet worden gerealiseerd.

De grootste onzekerheid ten aanzien van het gemeentefonds komt voort uit de, op dit moment nog onbekende, plannen van het nieuwe kabinet. De doorrekening van de verkiezingsprogramma's door het CPB (Keuzes in Kaart) laat zien dat de meeste partijen een efficiëntiekorting van € 0,7 miljard in 2021 op het gemeentefonds willen opleggen ter vervanging van de eerder doorgevoerde opschalingskorting (van € 0,3 miljard in 2021). Daarnaast is het afwachten welke intensiveringen en/of bezuinigingen uit een nieuw coalitieakkoord zullen volgen en hoe deze doorwerken in het gemeentefonds (op basis van de trap-op-trap-af systematiek).

Daarnaast staat ook de systematiek en de voeding van het gemeentefonds open voor discussie. Ook hierin zullen door het nieuwe kabinet mogelijk andere keuzes gemaakt worden.

Een laatste issue waarover pas in de komende periode naar verwachting duidelijkheid komt, is de overheveling van de Integratieuitkering Sociaal Domein naar de algemene uitkering. Er moet nog besloten worden over het moment van overgang, welke onderdelen overgaan en welke indexatie vervolgens gaat gelden.

Verruiming gemeentelijk belastinggebied

De VNG pleit al langere tijd voor een lokaal belastinggebied van voldoende omvang. Dat is volgens de VNG van belang om als gemeenten de steeds grotere hoeveelheid taken en verantwoordelijkheden waar te kunnen maken. De VNG vindt dat de uitkeringen van het Rijk voor een deel kunnen worden omgezet in meer mogelijkheden voor gemeenten om eigen belastingen te heffen. De Rijksbelastingen kunnen dan omlaag en de inkomenseffecten voor burgers blijven beperkt. Een eigen belastinggebied biedt de lokale politiek bovendien betere mogelijkheden om keuzes te maken en verantwoording aan de kiezers af te leggen. De door de VNG ingestelde Commissie Financiële ruimte voor gemeenten, beter bekend als de commissie Rinnooy Kan bracht hierover medio 2015 [advies](#) uit. In de redenering van Rinnooy Kan is het zo dat als gemeenten steeds meer mogen en moeten bepalen, zij ook meer zeggenschap moeten krijgen over de middeleninzet voor de verschillende taken. Ook een eerder [advies van het ROB en de Raad voor financiële verhoudingen \(RfV\)](#) wijst op de wenselijkheid om het belastinggebied voor gemeenten te verruimen.

Budgetten beschermd wonen

Per 1 januari 2020 wordt een (geïntegreerd) objectief verdeelmodel voor het Beschermd wonen, de Maatschappelijke Opvang en de WMO begeleiding ingevoerd. De centrumgemeente functie voor het beschermd wonen en de maatschappelijke opvang vervalt en de middelen gaan rechtstreeks naar de individuele gemeenten. In de periode tot 2020 werken de gemeenten aan de inhoudelijke doorontwikkeling van beschermd wonen (conform de visie van de Commissie Dannenberg). Hiervoor wordt per regio een plan van aanpak opgesteld. De herverdeelde effecten van het nieuwe verdeelmodel zijn nog niet bekend.

Voor de afschaling van de zorgzwaarte bij beschermd wonen wordt gekeken welke alternatieven nodig zijn. In samenwerking met een groot aantal betrokken partijen (zorgaanbieders, woningbouwverenigingen, zorgverzekeraars en regiogemeenten) wordt gezocht naar mogelijke oplossingen die gedurende de komende jaren ontwikkeld moeten worden en die in het reguliere aanbod ondergebracht kunnen worden. Uitgangspunten om te komen tot afschaling zijn o.a.: zo zelfstandig mogelijk wonen in eigen woonomgeving (24 uren zorg in de wijk), begeleiding en behandeling met een flexibele intensiteit (op- en afschalen) en een spaarzaam gebruik van beschermd wonen, als vangnet.

Voor de komende jaren worden hogere kosten verwacht door de indexeringen (tarieven en de overgangsregeling kapitaallasten). De ontwikkelingen binnen het beschermd wonen zijn daarnaast ook (sterk) afhankelijk van de ontwikkelingen binnen de Wet Langdurig Zorg (WLz). Zo is er sprake van een ambulantiseringsovername binnen de GGZ-B die leidt tot een groter beroep op de Wmo.

Ook moet rekening worden gehouden met een instroom vanuit de forensische zorg naar het beschermd wonen.

De financiële vertaling van bovengenoemde ontwikkelingen (nieuw objectief verdeelmodel, de afschaling van zorgzwaarte, de ontwikkelingen binnen de WLz en hogere kosten door indexeringen) kan nog niet gemaakt worden.

De herverdeeleffecten vragen bijzondere aandacht, gezien de vergaande consequenties. Arnhem is hiervoor ambtelijk aangesloten bij landelijke werkgroepen.

Voor de periode tot 2020 wordt er vanuit gegaan dat de huidige budgetten in combinatie met (zodanig) een aanvullende dekking vanuit de BR Noodfonds toereikend zijn om zorg-continuïteit te kunnen bieden en de transformatie vorm te geven.

4.3 Financieel perspectief Arnhem

Arnhem streeft naar een gezonde financiële positie. In de afgelopen periode is ingezet op een robuuste begroting. Voor een betere soliditeit zijn spelregels opgesteld om de vermogenspositie te versterken. In deze perspectiefnota wordt, in het verlengde van de door de raad geleverde input tijdens het raadsdebat, een aantal majeure beleidsmatige voorstellen gedaan. Zij leggen een fors beslag op de financiële ruimte, maar zijn tegelijk noodzakelijk voor een gezonde, financieel stabiele situatie op de lange termijn. Daarnaast hebben de stijgende salariskosten en afgesproken indexeringen een behoorlijke impact op het financiële beeld.

De langzaam herstellende landelijke economie, werkt door in de nieuwste prognoses van het gemeentefonds. Voorzichtigheid is echter geboden. Met name in de eerste jaren zijn de extra middelen in het fonds slechts toereikend voor het opvangen van de indexeringen en stijgende salariskosten. Dit alles moet bovendien worden afgezet tegen de in [paragraaf 4.2](#) beschreven onzekerheid, die er nog is als gevolg van de nog onbekende plannen van het nieuwe kabinet. Deze zouden zo maar eens een negatief effect kunnen hebben op het gemeentefonds.

Hieronder wordt een overzicht gepresenteerd van de verwachte meerjarige financiële ontwikkeling:

Financieel perspectief 2017-2021	2017	2018	2019	2020	2021
* € 1.000.000					
Majeure beleidsontwikkelingen	-12,4	-4,9	-6,0	-3,7	-1,4
Bijstellingen en bedrijfsvoering	-1,7	-5,9	-4,1	-5,9	-5,4
Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen	1,2	5,9	8,7	9,4	9,2
Totaal financieel perspectief	-12,9	-4,9	-1,4	-0,2	2,4

Rekening houdende met de majeure beleidsontwikkelingen, de bijstellingen, bedrijfsvoering en de ontwikkeling van het gemeentefonds, is er een perspectief met een begrotingstekort in 2018 van € 4,9 miljoen aflopend naar een begrotingsoverschot in 2021 van € 2,4 miljoen. Wanneer dit perspectief wordt gezien in relatie tot de financiële positie, kan worden geconcludeerd dat Arnhem in staat is om financiële en budgettaire tegenvallers op te vangen; de weerstandsfactor bevindt zich boven de ondergrens van 1,0 en onder de bovengrens van 1,3.

In de volgende paragrafen wordt de verwachte ontwikkeling van het financieel perspectief nader toegelicht. In [paragraaf 4.4](#) wordt de ontwikkeling van de financiële positie geschetst.

4.3.1 Majeure beleidsontwikkelingen en de bijbehorende financiële consequenties

Majeure beleidsontwikkelingen	2017	2018	2019	2020	2021
<i>* € 1.000.000</i>					
Voorkomen van achterstanden bij kinderen in armoede op het gebied van onderwijs en gezondheid	0,0	-1,1	-1,1	-1,1	-1,1
<i>Totaal armoede</i>	<i>0,0</i>	<i>-1,1</i>	<i>-1,1</i>	<i>-1,1</i>	<i>-1,1</i>
Bijdrage Arnhem aan GR Presikhaaf Bedrijven	-2,3	-4,1	-4,7	-3,1	-1,7
Frictiekosten Werkbedrijf Arnhem	-9,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Rendementsverbetering Werkbedrijf Arnhem	0,0	0,4	0,7	1,1	1,5
BUIG nieuwe prognose/verdeelmodel/vangnet	0,0	0,0	-1,0	-1,0	-0,6
Investeren in werk	-0,5	0,1	0,3	0,4	0,5
<i>Totaal participatie</i>	<i>-12,4</i>	<i>-3,6</i>	<i>-4,7</i>	<i>-2,6</i>	<i>-0,3</i>
Doelgroepenvervoer (inclusief optie duurzaamheid)	-0,1	-0,2	-0,5	-0,5	-0,5
Dekking taakstelling doelgroepenvervoer binnen Sociaal Domein	0,1	0,2	0,5	0,5	0,5
<i>Totaal doelgroepenvervoer</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Implementatie omgevingswet	0,0	-0,2	-0,2	pm	pm
<i>Totaal implementatie omgevingswet</i>	<i>0,0</i>	<i>-0,2</i>	<i>-0,2</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
Restant nog in te vullen taakstelling mobiliteit/bereikbaarheid	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
tlv bereikbaarheidsfonds	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
<i>Totaal mobiliteit</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Totaal majeure beleidsontwikkelingen	-12,4	-4,9	-6,0	-3,7	-1,4

Armoede-agenda

Een belangrijk thema in deze Perspectiefnota, waar zowel vanuit de wijken als door de gemeenteraad belang aan wordt gehecht, is het bestrijden en waar mogelijk voorkomen van achterstanden bij kinderen in armoede. Dit vraagt om een aanpak die met name werkt aan problemen op het gebied van gezondheid en onderwijs. Voorkomen moet worden dat deze kinderen de volgende generatie in armoede zijn. Voorgesteld wordt om voor deze aanpak met een sleutelrol voor de wijkteams (sociale wijkteams en teams leefomgeving), structureel € 1,1 miljoen vanaf 2018 aan de wijkprogramma's toe te voegen. Een nadere uitwerking volgt in de MJPB.

Participatie

In het verlengde van de geschetste aanpak bij armoede moet nog meer dan nu worden ingezet op mensen aan het werk krijgen, of op een andere wijze activeren. Arnhemmers moeten van de bank af. Zowel letterlijk als figuurlijk (schulden). De wijkteams krijgen hier een grotere rol in.

In [hoofdstuk 3](#) is aangegeven dat er een nieuwe werkwijze noodzakelijk is met als belangrijkste elementen:

- integrale aanpak dichtbij van armoede, uitkeringen, schulden, etc;
- wijkgerichte aanpak samen met de teams in de wijken en maatschappelijke organisaties;
- perspectief op meedoen, in arbeidsontwikkeling en (activerend) werk.

Op 20 december 2016 heeft de gemeente Arnhem besloten verder te gaan met de ontwikkeling van een eigen werkbedrijf. Met het Werkbedrijf Arnhem wil de gemeente in positie komen om opvolger te worden van (een deel van) de bedrijfsactiviteiten van Presikhaaf Bedrijven en ontstaan de beste

perspectieven op het behouden en uitbouwen van werkgelegenheid, een soepele transformatie van het huidige Presikhaaf Bedrijven, het beperken van ontmantelings- en frictiekosten en een betere sturing op de bedrijfsresultaten en maatschappelijke prestaties.

Werkbedrijf Arnhem richt zich in de basis op de Arnhemse doelgroep van de Participatiewet en de Arnhemse SW-medewerkers, maar de propositie wordt sterker als gelijkgestemde gemeenten uit de regio (onder voorwaarden) aansluiten. Daarom zijn voor Werkbedrijf Arnhem twee scenario's in beeld gebracht: de 50%-variant waarbij alleen de gemeente Arnhem diensten van het werkbedrijf afneemt; en de 100%-variant waarbij naast Arnhem ook regiogemeenten (SW-)diensten van het werkbedrijf afnemen. Er is momenteel nog teveel onzekerheid over de keuzes van regiogemeenten en daarom wordt in de basis (en dus ook in deze Perspectiefnota) uitgegaan van de 50%-variant. Mogelijke deelname van regiogemeenten (en dus opschuiven naar de 100%-variant) levert een positiever financieel beeld op.

De huidige Arnhemse begroting is, voor wat het onderdeel Presikhaaf Bedrijven betreft, gebaseerd op het Bresdo rapport. De doelstellingen uit het rapport zijn nog wel van toepassing, maar de financiële vertaling ervan is niet meer van toepassing. Meerjarig is daarom voor het financiële perspectief een actuele prognose meegenomen van de benodigde bijdragen aan SW-ers en aan Begeleid Werkers (BW-er). Het nadelige financiële effect hiervan loopt van € 2,3 miljoen in 2017 met een piek van € 4,7 miljoen in 2019 naar € 1,7 miljoen in 2021. In deze prognose zijn de verwachte effecten van pensionering meegenomen.

Zowel de gedeeltelijke ontmanteling van Presikhaaf Bedrijven alsmede de oprichting en inrichting van Werkbedrijf Arnhem leiden tot transitiekosten. Deze bestaan uit frictiekosten Presikhaaf Bedrijven (zie hiervoor de [raadsbrief van 17 januari over de transitie Presikhaaf Bedrijven](#)) en aanloopkosten voor Werkbedrijf Arnhem. In totaal komt dit neer op incidenteel circa € 9,6 miljoen.

Passend binnen de beweging, zoals beschreven in hoofdstuk 3, waarbij de aanpak gericht op participatie verder wordt geïntegreerd in het brede sociale domein, worden de hiervoor benodigde middelen voor de transitiekosten gereserveerd in de BR Noodfonds.

Daarnaast dient de nieuwe organisatie te beschikken over een afdoende eigen vermogen. Hiervoor is een risico meegenomen die meetelt in het benodigde weerstandsvermogen.

Met de transitie van de bedrijfsactiviteiten van Presikhaaf Bedrijven naar het Werkbedrijf Arnhem wordt een structureel positief effect verwacht. Werkbedrijf Arnhem maakt de beweging van een traditionele sociale werkvoorziening naar een arbeidsontwikkelbedrijf. Dit heeft een positief effect op het rendement. In het financiële perspectief is het positieve effect ten opzichte van de huidige begroting opgenomen (€ 0,4 miljoen in 2018 oplopend naar € 1,5 miljoen in 2021).

BUIG

Om de arbeidsparticipatie te vergroten gaan de wijkteams en W&I een nieuwe gezinsgerichte aanpak ontwikkelen voor mensen uit de bijstand. Dit vraagt om een geheel ander werkproces dat dichtbij mensen en vanuit de wijk wordt vormgegeven. Voorgesteld wordt om hiervoor eenmalig extra investeringen ter hoogte van € 0,5 mln. in 2017 te doen. Naar verwachting leiden die investeringen vanaf 2018 tot een cumulatief hogere uitstroom van mensen uit de bijstand. Dit levert vanaf 2018 oplopend € 0,1 miljoen tot in 2021 € 0,5 miljoen op. In een plan van aanpak zal dit de komende periode nader worden uitgewerkt en toegelicht. De te verwachten effecten zullen in de MJPB 2018-2021 worden verwerkt.

Doelgroepenvervoer

In november 2016 is een Plan van Aanpak Doelgroepenvervoer aangeboden, bijgevoegd bij de [raadsinformatiebrief](#) over het doelgroepenvervoer. In de raadsinformatiebrief is aangegeven dat het budget voor doelgroepenvervoer ook na inzet van de maatregelen uit het Plan van Aanpak niet toereikend zou zijn en dat er een verdere studie naar alternatieve dekkingsbronnen zou worden ondernomen. Tussen november 2016 en nu zijn verschillende van de maatregelen uitgewerkt in businesscases en is nadere studie verricht naar de onzekerheden en risico's die een belangrijke rol spelen binnen het dossier Doelgroepenvervoer.

Door deze nadere studie te verrichten, de opgedane ervaringen met doelgroepenvervoer en uitspraken van de raad is tot een andere zienswijze gekomen.

Het doelgroepenvervoer bestaat feitelijk uit een verzameling (vervoers)producten die de gemeente haar inwoners kan bieden om te participeren in de maatschappij. Geconstateerd is dat het oplossen van het dekkingstekort binnen het doelgroepenvervoer niet mogelijk is. Deze (vervoers)producten staan niet op zichzelf maar worden vaak toegekend in samenhang met andere producten die vallen binnen het sociale domein. Vervoersvoorzieningen en zorgvoorzieningen moeten in samenhang bekeken worden op het niveau van de inwoner en het gezin. Inhoudelijk, procesmatig en financieel kan het doelgroepenvervoer daarom beter integraal onderdeel worden van het sociale domein.

Voorgesteld wordt dat het budget voor doelgroepenvervoer onderdeel gaat uit maken van het totale (ontschot)te budget voor het sociale domein (inclusief leerlingvervoer). De budgetten voor doelgroepenvervoer worden verdeeld over de 8 sociale wijkteams (wijkbudgetten). De sociale wijkteams worden daarmee integraal verantwoordelijk voor toekenning van doelgroepenvervoer, als onderdeel van het totaal aan zorg en ondersteuning dat zij toekennen. Tekorten en overschotten op doelgroepenvervoer worden hiermee opvangen binnen het sociaal domein en eventueel de BR Noodfonds.

Dit alles heeft wel tot gevolg dat er een nog grotere taakstelling komt te liggen op de transformatieopgave sociaal domein. Daarom blijft het wel wenselijk en nodig dat er naar oplossingen wordt gezocht om de kosten van het doelgroepenvervoer terug te dringen.

Om te kunnen sturen op de uitgaven voor doelgroepenvervoer moet er beter zicht en grip worden verkregen op het doelgroepenvervoer en de onderdelen daarbinnen, op het niveau van de inwoner/gezin en in samenhang met andere sociaal-maatschappelijke voorzieningen. Daarom moet worden ingezet op verbetering van de informatievoorziening op doelgroepenvervoer.

Door bijvoorbeeld breder te kijken bij het toekennen van vervoersrechten (voor nieuwe aanvragen én voor bestaande toekenningen) waarbij maximaal wordt ingezet op voorliggende voorzieningen, zoals De Reiskoffer, eigen kracht en netwerk, etc. kunnen goede alternatieven worden gevonden en kosten worden bespaard.

Omgevingswet

Het omgevingsrecht bestaat uit tientallen verschillende wetten en honderden regelingen voor ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water. De Omgevingswet moet deze regels vereenvoudigen en samenvoegen. Op lokaal niveau moeten ruimtelijk beleid, verordeningen en bestemmingsplannen samengevoegd worden in één gemeentelijk omgevingsplan. Dit alles moet voor iedereen eenvoudig digitaal raadpleegbaar zijn. De datum die wordt aangehouden voor de invoering van de wet is 1 juli 2019. Op 14 november 2016 heeft de raad unaniem een [motie](#) aangenomen waarin het college wordt

verzocht te komen tot een plan van aanpak voor de implementatie van de omgevingswet en totstandkoming van de omgevingsvisie.

De structurele financiële effecten van de Omgevingswet zijn volledig afhankelijk van keuzes die nog gemaakt moeten worden op zowel rijks- als lokaal niveau. Een keuze voor meer regelvrijheid kan bijvoorbeeld leiden tot wegvallen van leges, in combinatie met een verschuiving van vergunningverlening naar handhaving. Dat zou ook effect kunnen hebben op de ODRA. Daar is nu nog helemaal niets van te zeggen.

De implementatiekosten hebben betrekking op het op orde brengen van de basis, voorafgaand aan invoering van de wet. We moeten hierbij denken aan middelen voor een procesmanager (die aanstuurt en coördineert, de landelijke ontwikkelingen bijhoudt, inspiratie brengt en opdoet, afstemt met 'ketenpartners' etc.); cursus/studiedagen, externe expertise (juridische kennis over (on)mogelijkheden en wat en moet (en kan) geregeld worden); communicatie / participatie, onderzoek / milieu effect rapportage (MER), omgevingsvisie en de digitalisering van (geo-)informatie. Tot op heden wordt de voorbereiding opgevangen binnen de bestaande formatie en budgetten, maar dit is ontoereikend voor bovengenoemde implementatiekosten. Om die reden zal voor 2018 en 2019 incidenteel een kleine € 0,2 miljoen in de begroting worden opgenomen.

Bereikbaarheidsfonds/mobiliteit

Bij de MJPB 2016-2019 is besloten om op het terrein van mobiliteit € 0,8 miljoen structureel te bezuinigen. Deze bezuinigingen zouden voornamelijk gevonden moeten worden door verhoging van inkomsten door vernieuwing van het parkeerproduct en lagere lasten door de kosten van handhaving te verminderen. Voor € 0,5 miljoen wordt de taakstelling ingevuld door hogere opbrengsten. Een bedrag van € 0,1 miljoen is gekoppeld aan een besparing door digitalisering, die wordt ingevuld in de transitiefase naar de verzelfstandiging van het parkeerbedrijf. Voor € 0,2 miljoen zijn geen maatregelen in beeld.

De begrote toevoegingen en onttrekkingen aan de BR bereikbaarheid worden jaarlijks geactualiseerd. Geconstateerd is dat er door de actualisatie van de investeringen, het indexeren van bijdrage aan de fietsenstalling Arnhem CS, conform vastgelegd in de overeenkomst met NS (2% per jaar miv 2017), de actualisatie van de parkeerexploitatie en het verwerken van de extra opbrengsten als resultante van het indexeren van de parkeertarieven, per saldo extra ruimte ontstaat in het bereikbaarheidsfonds. Hierdoor is het mogelijk om de naar beneden toe bijgestelde investeringsruimte voor mobiliteitsinvesteringen vanaf 2019 weer te verhogen van € 450.000 naar het oorspronkelijke niveau van € 986.000. Dit als resultante van de bij de vorige MJPB besloten directe koppeling tussen het krediet verkeersinfrastructuur en het bereikbaarheidsfonds, waarbij de toekomstige investeringsruimte kan worden bepaald op basis van de ontwikkeling van het bereikbaarheidsfonds c.q. het parkeerresultaat.

Daarnaast is het tevens haalbaar om het nog niet ingevulde deel van de taakstelling op Mobiliteit ten laste van het bereikbaarheidsfonds brengen. Voorgesteld wordt dan ook om het nog resterende deel van de taakstelling op deze wijze definitief in te vullen.

4.3.2 Bijstellingen en bedrijfsvoering

Bijstellingen en bedrijfsvoering	2017	2018	2019	2020	2021
* € 1.000.000					
Autonome ontwikkelingen	-2,6	-4,7	-4,6	-4,5	-4,6
Indexatie belastingen inclusief leegstand	0,0	0,7	0,7	0,7	0,7
Actualisatie kapitaallasten bestaande activa en MIP	1,8	-0,1	-0,3	-0,4	-0,1
Rentemanagement	0,1	0,0	1,9	0,2	0,4
Bijstelling WABO-legesopbrengsten	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Overig	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Diversen TURAP 1-2017	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal bijstellingen en bedrijfsvoering	-1,7	-5,9	-4,1	-5,9	-5,4

Autonome ontwikkelingen

Indexaties salariskosten, vergoeding raadswerk

De verwachte salariskosten nemen in de komende begrotingsperiode met € 2,9 miljoen toe. In de afgelopen periode hebben er ten opzichte van de vorige begroting forse wijzigingen, in de pensioenpremies ABP, de Sociale Verzekeringspremies en de premies voor de ZvW, plaatsgevonden. Ook de vergoeding voor het raadswerk is vanaf 2017 geïndexeerd. Deze ontwikkelingen hebben een negatief effect van circa € 1,6 miljoen op de begrote loonkosten. Daarnaast loopt de huidige cao voor het ambtelijk apparaat op 1 mei 2017 af. De onderhandelingen hierover zijn inmiddels gestart. De uitkomsten hiervan zijn echter nog niet bekend. Er is voor gekozen om voor de inschatting van de financiële effecten voor Arnhem vooralsnog te rekenen met 1,5 %. Dit betekent een stijging van de loonsom met € 1,2 miljoen.

Nominale en areale ontwikkelingen

Op basis van het coalitieakkoord wordt nominale compensatie verstrekt aan de gesubsidieerde instellingen en looncompensatie aan gemeenschappelijke regelingen. Uitgangspunt hierbij zijn de CPB-cijfers die op 24 maart 2017 zijn afgegeven. Uitgegaan wordt van € 1,2 miljoen nominale compensatie voor de gesubsidieerde instellingen (gemiddelde van loon 2,4% en prijs 1,6%, per saldo 2,06%) en € 0,7 miljoen voor gemeenschappelijke regelingen (alleen aandeel loon 2,4% en dus prijs 0%, per saldo 1,39%). Daarnaast is in dit bedrag rekening gehouden met een verhoogde inwonersbijdrage voor VGGM als gevolg van de groei van het aantal inwoners.

In het coalitie-akkoord is de afspraak opgenomen om het totale armoedebudget te koppelen aan het landelijke indexcijfer voor lage inkomens. Hiermee beweegt het armoedebudget mee met de omvang van de doelgroep, conform de landelijke trend. Op basis van de gepubliceerde cijfers SCP (raming 2017 "Armoede van Personen"), waarbij de indexering voor het budget armoedebelid -3,5% is, kan de begroting voor 2018 derhalve naar beneden toe worden bijgesteld met 0,3 miljoen.

Tenslotte zijn op basis van de groei van het aantal inwoners en het aantal woningen ten opzichte van de vorige ramingen de beheerlasten als gevolg van areaaluitbreiding in beeld gebracht.

Gemeentelijke belastingen

Jaarlijks wordt de opbrengst van de gemeentelijke belastingen geïndexeerd met de consumentenprijsindex van het CBS voor het lopende jaar (2017). Deze bedraagt volgens het CPB 1,6%. Daarnaast is rekening gehouden met het effect van leegstand op de opbrengst. Per saldo levert dit € 0,7 miljoen op. De rioolheffing is ook geactualiseerd. Deze actualisering heeft echter geen effect op de algemene middelen. In de geïndexeerde opbrengst van € 0,7 miljoen is nog geen rekening gehouden met de indexatie van de afvalstoffenheffing. Deze is afhankelijk van de kostendekkendheid van deze heffing en de nadere uitwerking van de diftar. De inschatting is dat er geen ruimte is om te indexeren. Het verlagen van de omslagrente (zie hiervoor onderdeel [rentemanagement](#)) heeft in ieder geval een effect op de kostendekkendheid. In de MJPB 2018-2021 wordt dit verder uitgewerkt en zullen de mogelijke financiële effecten in de opbrengst van de gemeentelijke belastingen worden meegenomen

Kapitaallastenontwikkeling

Vooruitlopend op de MJPB 2018-2021 is alvast de meerjareninvesteringsplanning geactualiseerd. Daarnaast is de ontwikkeling van de vrijval meegenomen die ontstaat door het verschil tussen de werkelijke kapitaallasten van alle in het verleden gedane investeringen (niet MIP investeringen) en de begrote kapitaallastenruimte. Het hier opgenomen financiële effect wordt grotendeels veroorzaakt door het doorschuiven van investeringen, waardoor ten opzichte van de oorspronkelijke ramingen afwijkingen ontstaan. Als gevolg van het doorschuiven van investeringen van 2016 naar 2017 wordt het investeringsvolume in 2017 verhoogd naar € 63,9 miljoen.

Uit de jaarrekening 2016 is gebleken dat van de voorgenomen investeringen in 2016 ongeveer 64% is geactiveerd. Voor het deel dat niet is geactiveerd, betreft dit vooral uitgestelde ICT investeringen vanwege de vorming van de Connectie en door uitstel van landelijke wetgeving. Voorgesteld wordt om € 0,5 miljoen van dit voordeel in te zetten voor noodzakelijke inhuur ter verbetering van de digitale dienstverlening met het project Eddie. Daarnaast wordt het steeds meer gebruikelijk om op het gebied van City Intelligence /managementinformatie activiteiten niet te realiseren door éénmalige investeringen, maar door activiteiten waarvoor een jaarlijks exploitatiebudget noodzakelijk is. Voorgesteld wordt dan ook om kapitaallasten budget ter grootte van € 80.000 in te zetten als een jaarlijks exploitatiebudget.

Tenslotte is in de jaarrekening 2016 aangegeven dat er bij het opnemen in de begroting van de huuropbrengsten en kapitaallasten van de brandweerkazerne fouten zijn gemaakt. Bij de bepaling van de kostprijsdekkende huur wordt uitgegaan van annuïtair afschrijven, terwijl de gemeente lineair afschrijft. De lineaire afschrijving is in de eerste periode van de afschrijvingstermijn hoger dan een afschrijving op annuïteitenbasis, dat is onjuist in de begroting verwerkt. Daarnaast is de werkelijke investering in de kazerne lager uitgevallen dan begroot. De kapitaallasten vielen hierdoor lager uit en de huur kon hierdoor voor de huurder worden verlaagd. Het voordeel ontstaan op de kapitaallasten is bij het opstellen van de MJPB 2017-2020 in plaats van ten gunste aan de huuropbrengst, ten gunste van de algemene middelen gebracht. Voorgesteld wordt om dit corrigeren en het nadeel van € 0,3 miljoen op te lossen binnen de kapitaallastenontwikkeling.

Rentemanagement en omslagrente

In navolging van het vorig jaar ingeboekte rentevoordeel, als gevolg van de aanhoudende daling van de rente, is het afgelopen jaar de renteontwikkeling nauwlettend in de gaten gehouden. Op basis van de uitkomst van jaarverslag 2016 en de actualisatie van de investeringsplanning (zie [kapitaallastenontwikkeling](#)) is een nieuwe meerjarenbegroting opgesteld voor de treasuryfunctie voor de aankomende jaren. Zoals vorig jaar al ingeschat lijkt zich een geleidelijke stijging van de rente voor langlopende leningen vanaf 2017 voor te doen. Afgezien van het jaar 2019 geven deze resultaten maar kleine afwijkingen ten opzichte van de begroting. De afwijking in 2019 is te verklaren als het gevolg van het doorschuiven van investeringen, waardoor in 2018 meer investeringen worden voorzien.

Zoals aangekondigd in de MJPB 2017-2020, mag ingaande het begrotingsjaar 2018 volgens nieuwe regels van het BBV de omslagrente niet meer dan 0,5% hoger zijn dan de aan activa door te berekenen werkelijke rentekosten. De huidige omslagrente van 4% mag niet meer gehandhaafd worden, omdat daarmee het verschil veel groter is dan 0,5%, de omslagrente zou moeten dalen naar plusminus 2%. In de MJPB 2018-2021 zal herrekening plaatsvinden en worden de budgettaire neutrale consequenties hiervan verwerkt.

Bijstelling opbrengsten WABO-leges

In de jaarrekening 2016 zijn tegenvallende inkomsten uit de bouwleges geconstateerd. Gebaseerd op deze achterblijvende realisatie van inkomsten en het feit dat er slechts enkele grote bouwprojecten in beeld zijn (Mozaiekcollege, Coberco-terrein, Kerkplein), die met name bijdragen aan hogere opbrengsten, wordt voorgesteld om de inkomsten structureel met € 1,2 miljoen neerwaarts bij te stellen.

Bedrijfsvoering en gemeentelijke huisvesting

Binnen de gemeentebrede bedrijfsvoering wordt er naar gestreefd om budgettaire neutraal te werken, Door de vorig jaar ingestelde BR frictiekosten te verbreden naar een BR bedrijfsvoering, kunnen voordelen, zoals bijvoorbeeld overgebleven vacaturegelden en andere besparingen op de bedrijfsvoering en nadelen op totale bedrijfsvoering, hierin worden verwerkt. Er kan op deze wijze worden gestreefd naar budgettaire neutraliteit. In de MJPB 2018-2021 worden de nadere spelregels hiervoor uitgewerkt.

Alle taakstellingen op de bedrijfsvoering zijn ingevuld, inclusief een belangrijk deel van de formatieve taakstelling Van Wijken Weten. De rest van de voor- en nadelen op de formatie, het voordeel op de connectie, de extra formatie van de teams leefomgeving en de voordelen op de huisvesting, die ontstaan doordat op 1 juli 2020 het huurcontract met de twee verschillende eigenaren van het Stadkantoor afloopt, zijn binnen de bedrijfsvoering integraal bekeken.

Overig

Voor minder dan € 0,5 miljoen resteren er op een tweetal onderdelen binnen de organisatie nog oude knelpunten. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de Turap 1-2017, die u gelijktijdig met deze perspectiefnota wordt aangeboden. Daarnaast is gebleken dat bij de besluitvorming over de milieuzonering ten onrechte is aangenomen dat de handhaving door camera's volledig zou worden geautomatiseerd. De bonnenverwerking kan echter niet volledig geautomatiseerd plaatsvinden, wettelijk is er tussenkomst en beoordeling van een BOA vereist. De kosten hiervoor bedragen € 25.000 voor de inzet van 0,5 fte.

Turap 1-2017

In Turap-1 2017 is een nadere toelichting gegeven op het totaal van alle verwachte majeure afwijkingen in 2017. Hier treft u ook de toelichting aan op de posten die hier zijn samengevat als diversen Turap waaronder het voordeel op de AWBZ/MO-middelen, een knelpunt bij het Gelders Archief en het voordeel dat ontstaat als gevolg van het uitkeren van het dividend van de BNG.

Het in beeld brengen van de ontwikkelingen in 2017 is van belang in relatie tot het streven naar een robuuste begroting. Deze ontwikkelingen bepalen mede de groei of de afname van onze algemene reserve, op basis waarvan de vermogenspositie wordt berekend. In paragraaf 4.4 is dit meegenomen in het perspectief op de financiële positie. Om zo reëel, actueel en getrouw mogelijk te begroten wordt in paragraaf 4.3.4 voorgesteld om de ontwikkelingen in 2017 alvast te vertalen in de lopende begroting

4.3.3 Gemeentefonds en overige (rijks)ontwikkelingen

Gemeentefonds en overige rijksontwikkelingen	2017	2018	2019	2020	2021
* € 1.000.000					
Ontwikkeling gemeentefonds september- en decembercirculaire	1,2	5,9	8,7	9,4	9,2
Totaal ontwikkeling gemeentefonds	1,2	5,9	8,7	9,4	9,2
Totaal gemeentefonds en overige	1,2	5,9	8,7	9,4	9,2

Gemeentefonds

Op basis van de september- en decembercirculaire uit 2016 is een nieuwe prognose gemaakt van het gemeentefonds. Dit leidt tot een positief effect in het meerjarenbeeld. Deels heeft dit effect een vrij hard karakter waar het gaat om de actualisatie van onderliggende maatstaven in de algemene uitkering. Deels heeft de prognose echter een wat zachter karakter. In de septembercirculaire 2016 is namelijk uitgegaan van een positieve accresontwikkeling van 1,13% in 2017 (ten opzichte van de 0,43% verwacht in de meicirculaire 2016). De septembercirculaire meldt namelijk extra uitgaven voor defensie, veiligheid, zorg, onderwijs en armoedebestrijding.

De grote afwijking in positieve zin komt in de meerjarenraming, vanaf 2018. Dit is het gevolg van het verwerken van de middellange termijn raming (MLT) van het Centraal Plan Bureau. In de meicirculaire 2016 ging die niet verder dan de huidige kabinetsperiode, dus tot en met 2017. Met ingang van de septembercirculaire 2016 is deze ook meegenomen voor de jaren erna, wat mogelijk kan leiden tot een toename van het landelijke gemeentefonds maar liefst € 589 miljoen. Bij de realiteitswaarde hiervan kunnen echter vraagtekens worden gezet. In paragraaf 3.1 is aangegeven dat het nog onzeker is wat de effecten van een nieuw landelijk coalitieakkoord voor gemeenten betekenen, bijvoorbeeld ten aanzien van (nieuwe) bezuinigingen op het openbaar bestuur. Tegelijk biedt de aantrekkende economie mogelijk ruimte voor een iets hoger accres. De meicirculaire 2017 (gebaseerd op de Voorjaarsnota van het Rijk) zal hierover meer uitkomst bieden, mits er op dat moment al zicht is op een nieuw kabinet. Het is ook goed denkbaar dat pas in aanloop naar Prinsjesdag (septembercirculaire 2017) meer duidelijkheid komt over de plannen van een nieuw kabinet en de gevolgen hiervan het de gemeentelijke financiën.

4.3.4 Verwachte ontwikkelingen 2017

In de voorgaande paragrafen zijn de verwachte ontwikkelingen geschetst voor het financiële perspectief. Een groot aantal van de geschetste ontwikkelingen manifesteert zich al in 2017 en werkt door in de komende begrotingsjaren. Gezien het streven om zo reëel, actueel en getrouw mogelijk te begroten is het wenselijk om de ontwikkelingen in 2017 alvast te vertalen in de lopende begroting. Middels bijgevoegde begrotingswijziging wordt jaarschijf 2017 aangepast naar deze actualiteit. Het eventuele meerjarige effect wordt in de MJPB 2018-2021 verwerkt.

Projectkosten Werkbedrijf Arnhem

In de [raadsbrief van 17 januari over de transitie Presikhaaf Bedrijven](#) is opgenomen dat het college besloten heeft om aan de slag te gaan met de ontwikkeling en uitwerking van het Werkbedrijf Arnhem en tevens een projectbudget beschikbaar te stellen ten laste van de onderbesteding 2016 ad € 0,8 miljoen van het Participatiebudget (zie jaarstukken 2016). In de begrotingswijziging bij deze Perspectiefnota is dit verwerkt in de vorm van een onttrekking aan de algemene reserve, rekening houdend met het feit dat bij de jaarrekening 2016 het voordeel op het participatiebudget is vrij gevallen.

4.4 Ontwikkeling van de financiële positie

De in de voorgaande paragrafen geschetste ontwikkelingen zijn van belang voor onze toekomstige financiële positie. Zij bepalen mede de groei of de afname van onze algemene reserve, op basis waarvan onze vermogenspositie wordt berekend.

Afgelopen jaar zijn er op basis van het onderzoek naar de robuustheid van onze financiële positie ('[Resultaten onderzoek financiële positie gemeente Arnhem](#)') beleidsregels opgesteld met als doel de vermogenspositie te verstevigen. Een van deze regels betreft dat de vermogenspositie uitgedrukt wordt in een weerstandsfactor met een ondergrens van 1. Bij een lagere factor is een aanzuivering van het vermogen vereist. Indien de factor uitkomt boven de 1,3 kunnen reserves worden aangewend voor (nieuw) beleid. De factor wordt berekend door de beschikbare weerstandscapaciteit te delen door de gewenste weerstandscapaciteit bij een zekerheidspercentage van 90% op een weerstandsfactor van 1.

In de jaarrekening 2016 is geschetst dat dankzij het positieve resultaat in 2016 het weerstandsvermogen zodanig is gegroeid dat de gemeente Arnhem voldoende in staat is om financiële en budgettaire tegenvallers op te vangen. De weerstandsfactor bedraagt 1,44. Wanneer we de in deze perspectiefnota geschetste ontwikkelingen hier tegen af zetten, dan blijkt dat weerstandsfactor uitkomt op 1,16 en zich dus boven de ondergrens van 1,0 en zich onder de bovengrens van 1,3 bevindt. Dit betekent dat er geen ruimte is om de algemene reserve aan te wenden voor nieuwe wensen. In de volgende tabel is dit cijfermatig weergegeven

Benodigd versus beschikbare weerstandscapaciteit	Turap 2-2016	Jaarrekening 2016	PN 2018-2021
	90%	90%	90%
<i>bedragen x € 1.000,-</i>			
Benodigde weerstandscapaciteit			
Gemeentebrede risico's	15.984	25.009	16.010
Risico's grondexploitatie	16.417	7.770	7.770
Grote projecten niet zijnde grondexploitatie	2.799	2.107	2.107
Totaal	35.200	34.886	25.887
Beschikbare weerstandscapaciteit			
Algemene reserve	28.765	28.805	28.805
Weerstandscapaciteit Grondbedrijf	0	772	772
Vrijval voorziening Grex agv. verlaging omslagrente	0	0	0
Netto contante waarde ISV-middelen	0	0	0
Begroting	1.039	5.665	5.665
Resultaat 2016	14.908	14.890	14.890
<i>Voorstel resultaatbestemming jaarrekening 2016 onderbesteding Participatiebudget tbv Werkbedrijf</i>			-820
<i>Turap resultaat 2017</i>			-12.858
<i>Resultaat 2018, 2019, 2020</i>			-6.547
Totaal	44.712	50.133	29.908
Verskil benodigd versus beschikbaar (ruimte irt aanzuivering)	9.512	15.247	4.021
Weerstandsfactor	1,27	1,44	1,16
Ruimte voor nieuw beleid (> factor 1,3)	-1.048	4.782	-3.745

Ten opzichte van het bij de jaarrekening gepresenteerde risicoprofiel en de op basis van dit profiel berekende benodigde weerstandscapaciteit, wordt het risicoprofiel voor wat betreft de gemeentebrede risico's fors naar beneden toe bijgesteld. Dit omdat de transitiekosten voor de gedeeltelijke ontmanteling van Presikhaaf Bedrijven alsmede de oprichting en inrichting van een Werkbedrijf, zijn meegenomen in het hier gepresenteerde perspectief en derhalve niet meer als een risico kunnen worden gezien. Aan de vermogenskant is rekening gehouden met het geprognosticeerde resultaat 2017 en met de verwachte negatieve resultaten voor 2018, 2019 en 2020.

Voor de MJPB 2018-2021 zal er nog naar oplossingen moeten worden gezocht om een sluitende begroting te kunnen presenteren. Op basis van de berekende vermogenspositie is Arnhem voldoende in staat om financiële en budgettaire tegenvallers op te vangen.

In de jaarrekening is tevens gekeken naar de solvabiliteit en netto schuldquote, de balansratio's die een indicatie geven of de balans gezond is. Deze zullen in de MJPB opnieuw worden beoordeeld.

Bijlage 1 Publieke waarden

De ontwikkelingen mondiaal, Europees en landelijk hebben steeds meer een direct effect op het lokale bestuur. De oorlog in Syrië, de Brexit, de klimaatverdragen van Parijs, de marktwerking in de zorg, de toegenomen mobiliteit zowel per auto als in het openbaar vervoer, de krimp in de regio, etc. vragen om een vorm van besturen dat in staat is om snel en doeltreffend in te spelen op de effecten van deze ontwikkelingen voor de stad. In de vorige perspectiefnota hebben we dit geformuleerd onder het kopje **"handelen vanuit de bedoeling"**. We zijn open en nieuwsgierig naar burgers en bedrijven en staan open voor initiatieven en aanpakken die door hen worden ontwikkeld. Dat betekent ook de macht van systemen en instituties die belemmerend werken op het realiseren van nieuwe oplossingen terugdringen.

Hierbij hanteren we de volgende principes:

- Inspirerend: met kennis en passie bijdragen aan versterking van de stad in het stedelijke netwerk;
- Vraaggestuurd: vanuit de wijk en de stad ophalen van de vraag van inwoners en bedrijven en niet het creëren van aanbod;
- Verbindend: verbinder tussen en facilitator van maatschappelijke initiatieven en deze niet overnemen en/of vervormen naar gemeentelijke systemen;
- Gedifferentieerd: durf het verschil te maken en verschillen toe te staan, waarbij de match tussen probleem en oplossing belangrijker is dan standaarden die voor iedereen toepasbaar moeten zijn;
- Niet institutioneel: maatschappelijke vraagstukken vragen om organisatorische verbanden die flexibel en open zijn waarbij organisaties en instellingen inclusief het gemeentelijk apparaat dienend zijn aan deze verbanden;
- Gedurfd: bestaande systemen, regels en voorschriften zo hanteren of soms aan de kant schuiven opdat (nieuwe) oplossingen mogelijk worden gemaakt met oog voor resultaat en minder controle en beheersing.

Er zijn diverse voorbeelden van het besturen vanuit deze principes.

We noemen onder andere:

- de Investeringsagenda Arnhem-Nijmegen
- het Interactief Aankoop Systeem
- de Arnhemse Woonprincipes en daaraan gekoppelde afspraken met woningcorporaties

Dit zijn vormen van besturen die vooral gericht zijn op de doelen die we willen halen op economisch, sociaal en fysiek-ruimtelijk gebied. Het zijn geen klassieke plannen met vastgestelde kaders waarbinnen weinig flexibiliteit mogelijk is. Het zijn instrumenten die vanuit een duidelijke doelbepaling, zonder dat strak vastgelegd wordt welke producten geleverd moeten worden, toetst of de levering van producten en diensten maximaal bijdraagt aan de geformuleerde doelstellingen.

Publieke waarden

In de vorige perspectiefnota heeft de raad een aantal toetsstenen geformuleerd waarop zij de *maatschappelijke effectiviteit* van het beleid wil beoordelen in de vorm van de volgende publieke waarden:

- Zelfredzame Arnhemmers die meedoen, met zorg voor kwetsbare inwoners met keuzevrijheid wie hen waarmee helpt en altijd een zorgzaam vangnet voor wie het niet zelfstandig redt in deze tijd;
- Wonen en leven in een prettige, duurzame omgeving in gedifferentieerde en levensloopbestendige wijken die schoon, heel en veilig zijn waarbij de inwoners zich ook zelf eigenaar voelen van de publiek ruimte;
- Dynamisch centrum in en voor de regio die aantrekkelijk is voor de inwoners van de stad en de bezoekers vanuit de wijde omtrek en tegelijk een landelijke uitstraling heeft op het gebied van de unieke historie, de mix van stedelijkheid in het groen en aan de rivier met toppers op het gebied van sport, culturele evenementen en leisure;
- Economisch potentieel vergroten door vernieuwing en doorontwikkeling van bedrijvigheid, kennisinfrastructuur en werkgelegenheid op alle niveaus in regionaal en (inter-)nationaal perspectief;
- Duurzaam wonen in de stad met Arnhemmers en bedrijven gericht op energietransitie in een groen-blauwe omgeving;
- Krachtige sociale verbanden door meer uitwisseling van kennis en verbinding tussen inwoners met een diverse achtergrond;
- Versterking van bestuurlijke effectiviteit door gebeurtenissen en incidenten in de stad aan te grijpen om het lerend vermogen van de stad te vergroten;
- Mobiliseren van kennis en kunde uit de stad waardoor meer mogelijkheden geboden worden om publieke taken door inwoners zelf uit te laten voeren.

Bijlage 2 Trends en ontwikkelingen

Politiek

De recente landelijke verkiezingen was de slag om de "zwevende kiezer". In het politieke domein zien een verdere fragmentatie door toename van de kleine politieke partijen en tegelijk een sterke tendens naar "het midden" naast een substantiële (licht groeiende) groep die afstand neemt tot de traditionele coalitiepolitiek en compromiscultuur. Bij deze groep is het vertrouwen in regering en politieke instituties (vooral politieke partijen) historisch gezien laag, al is Nederland in internationaal verband gezien nog steeds een 'high trust society'. Hierin wordt zichtbaar dat enerzijds de globalisering een groot stempel drukt op de sociaal-economische ontwikkeling van Nederland en anderzijds dit proces van de lokale politiek vraagt om pro-actief in te spelen op de effecten van deze wereldwijde veranderingen. De steden (en daaraan gerelateerde regio's) spelen een centrale rol waarbij er een enorme wendbaarheid wordt gevraagd om in een brede coalitie met burgers, bedrijven, en overheden op lokale schaal samen te werken aan innovatie op economisch gebied, culturele verbondenheid en sociale samenhang.

Economisch

Het herstel na de economische crises wordt zichtbaar in bijvoorbeeld de daling van het percentage van de staatsschuld van 66 naar 62% van het BBP. Tegelijk is er mondiaal zoveel onzekerheid over de macro-economische ontwikkelingen dat er een grote mate van onzekerheid is, wat vraagt om een grote terughoudendheid met publieke uitgaven. Een belangrijke vraag is of decentrale overheden het vermogen hebben structureel met minder financiële middelen om te kunnen blijven gaan, vooral in het licht van de enorme veranderingen als gevolg van de decentralisaties, toenemende takenpakketten en doorgaande afname van werkgelegenheid voor laagopgeleiden.

Bij het te boven komen van de financieel-economische crisis zullen voornamelijk de stedelijke regio's een belangrijke rol spelen. Meer en meer wordt duidelijk dat stedelijke agglomeraties belangrijke impulsen kunnen geven aan innovatie en economische ontwikkeling. Dit brengt vragen met zich mee over de rol van het (regionaal) bestuur, over de democratische legitimatie van samenwerkingsverbanden en over de inhoud van een rijksbrede agenda voor stedelijke ontwikkeling.

Demografisch

In de komende decennia zal de bevolking in Nederland verder toenemen, maar de aard en de snelheid hiervan zullen per regio verschillen. Wat hier vooral in het oog springt, zijn de toenemende vergrijzing en ontgroening van de bevolking en de toenemende verschillen tussen regio's, in het bijzonder tussen stedelijke regio's en krimpregio's. De toename in mobiliteit biedt tegelijk kansen om een nieuw verbond tussen stad en (omringend) platteland te creëren wat gebaseerd is op synergie en wederzijds profijt. De samenstelling van huishoudens verandert: vooral een stijging van het aantal eenpersoonshuishoudens. Los van de vergrijzing als maatschappelijke uitdaging krijgen publieke organisaties te maken met een combinatie van bezuinigingen en een vergrijzing van het personeelsbestand.

Sociaal

De verwachtingen van burgers ten opzichte van overheidsprestaties zijn groter geworden, maar burgers willen tegelijkertijd minder overheidsbemoeienis. De relatie tussen overheid en burger is in transitie, waarbij thema's als doe-democratie, ruimte voor maatschappelijk initiatief en sociale innovatie vragen oproepen over de houdbaarheid van de representatieve democratie en de betekenis die we toekennen aan burgerschap. Tegelijkertijd is er onmiskenbaar de behoefte en noodzaak voor

de overheid om deze bewegingen te faciliteren en te legitimeren; de verwachting is dat de responsiviteit van de overheid mee ontwikkelt met de maatschappelijke ontwikkelingen. In Arnhem is Van Wijken Weten uitdrukking van deze ontwikkeling. Deze veranderingen vergen veel van de vaardigheden en competenties van professionals in het publieke domein, niet alleen in de wijze waarop zij hun werk uitvoeren, maar ook in de wijze waarop zij worden aangestuurd. Een complicerend element daarbij is de steeds verdergaande maatschappelijke differentiatie en segmentering, het resultaat van de combinatie van oude en nieuwe scheidslijnen in onze samenleving. Wat ook betekent dat er vernieuwende initiatieven van en door burgers nodig zijn om sociale en culturele verschillen te overbruggen.

Energie en klimaat

Het klimaat verandert. Prognoses voor de komende decennia laten zien dat de gemiddelde temperatuur zal stijgen. Dit vraag wereldwijd, in Nederland maar ook in Arnhem om beleid en actie in het terugdringen van de CO₂-emmissie (Klimaatakkoord van Parijs). We zullen geconfronteerd gaan worden met de gevolgen van de klimaatverandering: meer weersextremen. We krijgen te maken met meer en langdurigere hittegolven en meer extreme regenval. Dit zal gevolgen gaan hebben voor de economische activiteiten en mogelijke negatieve effecten op de gezondheid van de kwetsbare (oudere) burgers. Dus naast het leveren van een bijdrage aan het terugdringen van de CO₂-emmissie zullen we ons land en daarmee ook Arnhem moeten gaan aanpassen aan de gevolgen van de klimaatverandering: meer waterberging, meer groen en minder verharding.

Veiligheid

Veiligheid blijft een belangrijke prioriteit voor de overheid. Dat heeft vooral te maken met de gevoelde (subjectieve) veiligheid van mensen. De objectieve veiligheid is de laatste jaren toegenomen: het aantal (gemelde) misdaden en overtreding is gedaald. Opvallend is wel dat het subjectieve veiligheidsgevoel in de laatste jaren niet is verbeterd. Eenderde van de Arnhemmers (34%) geeft aan zich wel eens onveilig te voelen, 3% vaak. Een andere ontwikkeling in het veiligheidsdomein is de toegenomen rol van burgers om de buurt veiliger te maken. Hier liggen, mede met de inzet van sociale media, nog veel mogelijkheden.

Technologie

Toenemende internetpenetratie, toenemende mogelijkheden van big data, grotere invloed van sociale media; buzz-woorden van het belang van technologisering in de samenleving. In toenemende mate zullen technologische ontwikkelingen bepalend zijn voor de wijze waarop maatschappelijke vraagstukken benaderd en gerealiseerd worden. De informatie- en communicatietechnologieën hebben in de afgelopen decennia voor de overheid een beweging in gang gezet, die heeft geleid tot de ontsluiting en koppeling van een groot aantal (persoons)gegevens. In de komende jaren zullen verdere stappen in de koppeling van deze gegevens gezet worden, waarbij de vraag aan de orde komt op welke wijze de overheid deze mogelijkheden kan, mag en wil gebruiken voor het realiseren van maatschappelijke opgaven in relatie tot de scheiding tussen de publieke en de private sfeer. Daarnaast zal de overheid gebruik maken van technologische ontwikkelingen om stappen te zetten op het gebied van beschikbaarheid en toegankelijkheid van overheidsinformatie. In Arnhem hadden we hier in het kader van Sm@rt Arnhem een specifieke veranderopgave op geformuleerd.

Landelijke ontwikkelingen - processen bij het Rijk

'Maak Verschil'/regionale samenwerking

Vanuit het Ministerie van Binnenlands Zaken en Koninkrijkszaken lopen in 2017 de proeftuinen regionale samenwerking door, als vervolg op het rapport [Maak Verschil](#) van de Studiegroep Openbaar Bestuur uit maart 2015 over bestuurlijke samenwerking. Het rapport heeft sterk de toon gezet voor de discussie over regionale samenwerking in den lande. Zo verwijst de VNG er nadrukkelijk naar in het in 2016 gepubliceerde [Ontwikkelprogramma lokale democratie](#). Ook het [SER-advies Regionale samenwerking: leren van praktijken](#) (maart 2017) pleit in het spoor van 'Maak Verschil' voor differentiatie en nieuwe vormen van strategische samenwerking in stedelijke regio's.

Agenda Stad en citydeals

Binnen het programma Agenda Stad werken verschillende ministeries met steden en stedelijke netwerken door aan het versterken van groei, innovatie en leefbaarheid in de Nederlandse steden. Citydeals zijn gericht op innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken en/of maatregelen bevatten om het economisch ecosysteem van de stedelijke regio('s) te versterken. Er zijn inmiddels 14 [City Deals](#) getekend. Op dit moment wordt in Den Haag nagedacht over de voortzetting van het programma Agenda Stad en het breder uitrollen van opbrengsten van citydeals.

Smart City Strategy

In januari 2017 is de Nationale Smart City Strategy aangeboden aan premier Rutte. Het [rapport](#), een coproductie van ruim 140 stakeholders van steden, bedrijven en kennisinstellingen, bevat voorstellen om de internationale concurrentiekracht te vergroten en de kwaliteit van leven te verbeteren. Er ligt hier vanzelfsprekend een relatie met Sm@rt Arnhem. De Smart City Strategy bevat vooral veel vergezichten en ambities en is nog weinig concreet.

Nationale omgevingsvisie

In het proces Nationale omgevingsvisie heeft het Kabinet op 17 februari 2017 de startnota voor de NOVI aan de Tweede Kamer gestuurd, met daarin vier strategische opgaven: naar een duurzame en concurrerende economie; naar een klimaatbestendige en klimaatneutrale samenleving; naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving; naar een waardevolle leefomgeving. Bij het Rijk begint nu de voorbereiding op de meer bestuurlijke besluitvorming rond de NOVI thema's. Arnhem trekt in dit proces samen op met de provincie Gelderland, Nijmegen, Ede en Apeldoorn, met als lobbyspoorpunten: Netwerkstad NL, internationale corridors en energietransitie. Position papers hiervoor zijn in voorbereiding.

Omgevingswet

Bovendien treedt begin 2019 de Omgevingswet in werking. Daarmee krijgen gemeenten de beschikking over een sterk vereenvoudigd ruimtelijk wetgevingskader. Met deze nieuwe wet wil het kabinet onder meer de verschillende plannen voor ruimtelijke ordening, milieu en natuur beter op elkaar afstemmen. Ook Arnhem bereidt zich voor. Mede gerelateerd aan de motie 'aan de slag met de Omgevingswet' ligt er een actuele procesnotitie. In de Perspectiefnota 2018-2021 wordt aandacht besteed aan specifieke financiële gevolgen voor Arnhem.

Energieagenda

In december 2016 heeft minister Kamp van economische zaken de energieagenda gepubliceerd, in relatie tot het klimaatakkoord in Parijs (2015). Het Kabinet zet met een breed pakket aan maatregelen

in op energiebesparing en terugdringing van het gebruik van aardgas. Het is afwachten hoe dit in de nieuwe kabinetsperiode gaat lopen, maar zeker is dat gemeenten een belangrijke rol spelen in dit transitieproces dat zich aandient als mega-opgave. Het zal extra inspanningen vragen en biedt ook kansen op slimme verbindingen met andere ambities, bv. op het gebied van economie/innovatie, mobiliteit, verduurzaming woningen. Vooral het programma New Energy Made in Arnhem- biedt qua ambitie, samenwerkings- en innovatiecultuur- een goede uitgangspositie.

Toekomstbeeld OV 2040

Het Kabinet heeft in december 2016 de gezamenlijke visie Toekomstbeeld Openbaar Vervoer 2040 van Rijk, provincies, metropoolregio's, vervoerders en ProRail naar de Kamer gestuurd. De visie is onderdeel van het Toekomstbeeld OV als opvolger van de huidige lange termijn spooragenda (LTSA) die in 2028 afloopt. Uitgangspunten voor de nieuwe visie zijn onder meer de volgende:

- van openbaar vervoer naar mobiliteit;
- nieuwe mobiliteit bij geringere vraag;
- vraaggericht vervoer;
- versterken en integreren OV in stedelijke regio's;
- innovatie en verduurzaming;
- slimmer samenwerken en financieren.

Arnhem is bij dit proces aangesloten via de provincie Gelderland/Landsdeel Oost.

Financiën sociaal domein

Het CBS bracht in het najaar van 2016 naar buiten dat gemeenten een aanzienlijk deel van het budget sociaal domein niet aan het sociaal domein besteedden. In Arnhem zou dit ook het geval zijn.

Gemeenten hebben zich sterk tegen dit beeld verzet en nader onderzoek gevraagd. Arnhem heeft dit mede aan de kaak gesteld. Op 28 februari 2017 heeft minister Plasterk (BZK) dit beeld aan de hand van een tweetal onderzoeksrapporten genuanceerd. Voor zover gemeenten in technische zin geld hebben overgehouden, is dat voor dit jaar meer dan teniet gedaan door de rijkskortingen.

Eén nieuwe PGB organisatie

In februari jl. is door staatssecretaris Van Rijn in een brief aan de tweede Kamer aangekondigd dat hij voornemens is het beheer van het budgethoudersportaal PGB voor de Zvw, Wlz, WMO en Jeugdwet te beleggen bij een op te richten publieke organisatie. Deze organisatie, met een nog nader te bepalen rechtsvorm, met gemeenten en zorgkantoren in een leidende rol, krijgt een centrale opdrachtgeversrol voor de uitvoering van het beheer.

Cultuurbeleid 2021 en verder

Begin 2017 heeft het ministerie van OCW aan de Raad voor Cultuur gevraagd om een verkenning van de stedelijke regio's en om sectoranalyses van alle kunstdisciplines. Dat moet in het najaar 2017 gereed zijn. En moet in 2018 leiden tot een gezamenlijke adviesaanvraag aan de Raad van het Rijk, provincies en gemeenten voor de nieuwe cultuurperiode. Op basis van dit advies worden in 2019 de uitgangspunten voor het nieuwe cultuurbeleid vastgesteld voor de periode vanaf 2021.

Arnhem is actief bij dit proces betrokken via de G9-steden en Landsdeel Oost.

Bezuiniging onderwijsachterstandenbeleid

Het Rijk bezuinigt met ingang van 2018 op het budget voor gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid (oab). Het macrobudget daalt met 11% van € 361 mln. nu naar € 321 mln. in 2018 en nog verder naar € 316 mln. vanaf 2020. Wordt deze bezuiniging doorgevoerd op basis

van de huidige verdeling van middelen over alle gemeenten, dan betekent dit voor Arnhem dat het oab-budget dat de gemeente uit de staatskas ontvangt in 2018 krimpt van € 5,6 mln. tot ± € 5 mln. Het Ministerie is de indicatoren voor de verdeling van het budget opnieuw aan het herzien. De eerste signalen wijzen erop dat er binnen het budget een forse verschuiving zal plaatsvinden van de grote gemeenten (G37) naar kleinere gemeenten. De herverdeling, gecombineerd met de bezuiniging op het macrobudget leidt voor Arnhem op langere termijn mogelijk tot een korting op het huidige oab-budget van 30 tot 40%. Nadere berichtgeving hierover van OCW valt rond de zomer te verwachten.

G32 en VNG: aanbod i.r.t. Tweede Kamerverkiezingen

VNG en G32 hebben een aanbod neergelegd voor het nieuwe regeerakkoord met een aantal gemeentelijke resp. stedelijke punten. Belangrijke issues voor de VNG zijn:

- investeringsagenda energietransitie;
- klimaatadaptatie en circulaire economie;
- doorzetten transformatie Sociaal Domein;
- van wetten en regels naar integrale oplossingen;
- versterking lokale democratie en bestuur;
- stabiliteit gemeentefinanciën: in omvang, maar ook stabiliteit in inkomsten en uitgaven.

De G32 heeft als overkoepelend thema: [Groeikracht voor de stedelijke regio's](#). De G32-punten gaan onder meer over:

- het versterken van de bestuurlijke slagkracht en de samenwerking in de regio;
- versterking het lokaal veiligheidsbeleid;
- verruiming van de financiële armslag voor de steden.

Bijlage 3 Veranderopgaven 2017 in relatie tot perspectief 2018-2021

De veranderopgaven zoals opgenomen in de MJPB 2017-2020 zijn volop in uitvoering. Dat betekent dat deels de veranderopgaven opgenomen zijn in de reguliere structuur en werkwijze van de Gemeente Arnhem, zoals Van Wijken Weten of uitgewerkt zijn in een project zoals Sm@rt Arnhem. Daarbij worden enkele 4 nieuwe veranderopgaven geformuleerd in hoofdstuk 3 van de Perspectiefnota 2018-2021. De doelen van "Werken aan Kansen" worden meegenomen in de veranderopgave: "Van de bank af". De doelen van "Vitale economie", "Centrumstad aan de rivier" en "Culturele eredivisie" worden geïntegreerd in de nieuwe veranderopgave "Vitale economie Arnhem-Nijmegen" waardoor de dimensie van de agglomeratie er aan wordt toegevoegd. De doelen van de veranderopgave "ElectriCity" worden meegenomen in de nieuwe veranderopgave "Arnhem circulair" waarmee de bredere context van duurzaamheid naar circulaire economie wordt toegevoegd. De inzet op de doelen van de veranderopgaven 2017 zal onverminderd worden voortgezet maar is in een andere fase gekomen waarin de nadruk ligt op uitvoering, verbreding en/of schaalvergroting waardoor er gericht gestuurd kan worden en meer mogelijkheden ontstaan om brede allianties met stakeholders aan te gaan binnen en buiten Arnhem.

1.1 Van Wijken Weten

1.1.1 Wijksturing in uitvoering

De wijkteams leefomgeving zijn vol in bedrijf en werken met de wijken en hun bewoners aan de plannen die richting gaan geven aan de kwaliteit van de woon- en leefomgeving in de komende jaren. In de pilotfase hebben de teams zich vooral georiënteerd: Wie zijn de (un)usual suspects, hoe zien de wijken eruit, waar zitten de budgetten, door wie worden ze ingezet en met welk resultaat, waar zit dubbeling, verrommeling, etc. Vragen die niet bedoeld waren om ze uitputtend te beantwoorden, maar om richting te geven aan de juiste verbinding met de wijken en hun bewoners en de zoektocht naar de opgaven t.a.v. de eigen woon en leefomgeving zoals de bewoners die zelf ervaren. De teams zijn aan de slag gegaan om die opgaven samen met de bewoners en de professionals, gecombineerd met cijfermatige gegevens, in kaart te brengen. Ook de samenspraak met de sociale wijkteams heeft veel (informatie) opgeleverd. Met hen wordt toegewerkt naar een samenhangend preventief aanbod, waarin de algemene voorzieningen worden versterkt, waardoor er minder behoefte ontstaat aan gespecialiseerde zorg.

Wat onmiddellijk opvalt is, dat de kracht- en GS0III-wijken voortgaand de meeste zorg en aandacht vragen. De insteek is dat er heel veel gebeurt op het gebied van zorg, openbare ruimte etc., maar dat de focus zal moeten liggen op een andere manier van aansturen. Anders gezegd, hoe kunnen we de opdrachten die langs de geijkte wegen worden uitgezet, anders richten aan de hand van een betere probleemomschrijving en vooraf beschreven resultaten en effecten. Nu is het zo dat, globaal gesproken, bij ieder probleem een nieuwe aanpak en een nieuwe uitvoerder worden gezocht. Maar wellicht is een combinatie van uitvoerders die zich samen buigen over een probleem en een geïntegreerde aanpak, dan wel een veel flexibeler inzet van professionals, veel effectiever. En is een vooraf afgesproken resultaatverplichting met tussentijdse evaluaties een betere stok achter de deur om de gewenste resultaten neer te zetten, dan een vooraf uitgezette generieke subsidie.

De gemeente Arnhem houdt talloze ballen in de lucht. De indruk bestaat dat we altijd 'alles' doen, weinig focussen en weinig keuzes maken. Uit bevlogen, bezorgde en kwaliteitsgedreven motivatie, dat

zeker. Maar de vraag is of we met al deze (en nog meer zaken die we maar in een of enkele wijken tegenkomen) punten vol aan de slag moeten. Of is het verstandiger om keuzes te maken. Meer volume te brengen in de meest zorgelijke en urgente zaken en andere in tijd naar achteren schuiven of in volume reduceren. Zo is ook de vraag gerechtvaardigd of wijksturing en budgetregie in de wijken fondsen als die rond burgerkracht en innovatie als losstaande eenheden niet feitelijk overbodig maakt. Het ligt dan ook in de rede om de sturing daarop ook in de wijken te leggen en de nog beschikbare bedragen toe te voegen aan de wijkgerelateerde budgetten. Niet per onmiddellijk omdat de fondsen nog vol in bedrijf zijn, maar bijvoorbeeld per 1-1-2018.

Met de vigerende wijkactieplannen als springplank is de eerste versie van de wijkplannen klaar. De neiging bestaat om daarvan te zeggen dat ze gezien moeten worden in het licht van het feit dat de wijksturing nog maar net op gang is. Des te verrassender is het om te kunnen constateren dat er een beeld naar voren komt dat nu al een breed en gedifferentieerd inzicht geeft in wat meer, minder, anders en anders gericht, nodig is. Er tekenen zich, onder anderen naar voren komend uit het recente raadsdebat, verbindingen af tussen bewoners en hun opgaven in de wijken, de kaders die de Raad stelt, de ambities van het College en de mogelijkheden en onmogelijkheden die onze partners en providers in de stad in zich hebben. Met als vliegwiel de ambtelijke organisatie die zich in zowel operationeel als in inhoudelijk opzicht in hoog tempo herorganiseert om de wijksturing (mede) vorm te geven en te faciliteren. En natuurlijk, er zijn nog bergen werk te verzetten, al is het maar om nog veel en veel meer bewoners in positie te brengen. En dan niet alleen: wat gaan we vernieuwen of waar zetten we een tandje bij? Maar ook: waar stoppen we dan mee? Samen met en op aangeven van bewoners stellen we dat vast. Waarmee het totale budget gelijk blijft, maar de inzet zich toespitst op wat daadwerkelijk nodig is. Voor het op een juiste manier uitnutten van de mandaten moeten zeker nog slagen gemaakt worden t.o.v. en samen met de kernorganisatie. Hoe dan ook wijkteams en kernorganisatie zijn samen verantwoordelijk voor het realiseren van wijksturing en de wijkplannen leggen hiervoor het fundament.

De ervaring tot nu toe is dat de wijkteams de gesprekken in de wijk vooral 'probleemgestuurd' hebben ingestoken: Wat zijn volgens u de grote opgaven die voor de komende jaren in uw wijk liggen? Naarmate er meer gesprekken werden gevoerd kwam op de vraag: 'hoe gaat het eigenlijk in uw wijk?' veel positieve en tevreden antwoorden. Ongeacht het feit dat velen hun woonplek en omstandigheden niet zelf kunnen kiezen, woont het merendeel van de bewoners, ook in de kracht- en GSOIII-wijken, volgens eigen zeggen, naar tevredenheid in Arnhem. In de veelal ruim opgezette wijken, waarden zij hun woningen, de woonomgeving, het groen, het levendige karakter van winkelstraten, horecagelegenheden en sportaccommodaties positief. Daarnaast zijn er veel waarderende woorden gesproken door bewoners over de aandacht die de gemeente hiermee laat zien voor wijken en bewoners.

U treft de integrale wijkplannen aan in de bijlage bij de Perceptienota 2018-2021. Deze zijn 'unplugged', dus qua vorm en inhoud zoals ze in de wijken tot stand gekomen zijn. Nu nog met vooral de wijkteams als initiators, straks nog meer in coproductie met de bewoners met als doel richting te geven aan de inzet van menskracht en middelen in de stad. Voor die inzet zijn de volgende, kaderstellende uitgangspunten van belang:

- Om versnippering tegen te gaan doen we niet meer 'alles'; we maken keuzes, leggen volume in de meest urgente zaken en schuiven het andere naar achteren;
- We stappen af van de gewoonte om 1 aanbieder de opdracht te geven en vragen, indien mogelijk en gewenst, meerdere aanbieders om met een geïntegreerde offerte te komen;

- In subsidieovereenkomsten worden prestatieverplichtingen opgenomen, tussentijdse evaluaties en de regel dat een deel van de subsidie vastligt en een deel flexibel kan worden ingezet;
- We sturen niet alleen meer probleemgericht, maar leggen ook nadruk op ontwikkeling van de wijken en faciliteren de mogelijkheden daartoe;
- We heffen 'solitaire' fondsen als Burgerkracht en Innovatie op, en leggen de sturing op die budgetten in de wijken, inclusief de notie dat een stedelijke component mogelijk blijft;
- We sturen, samen met de wijkteams sociaal, op een samenhangend, preventief aanbod, dat de algemene voorzieningen in de wijken versterkt.

NB:

De Raad, resp. individuele raadsleden, hebben meermaals te kennen gegeven dat zij de wijksturing in en vanuit de wijken willen leren kennen. De wijkteams willen daar graag aan meewerken en gaan de raadsleden rechtstreeks benaderen om in de wijken kennis te nemen van wat er allemaal gaande is.

De perspectiefnota in aanloop waarop deze tekst wordt geschreven, loopt vooruit op de MJPB 2018 en verder. Overbodig om te zeggen wellicht, dat de wijkteams met de hierbij gevoegde wijkplannen, heel 2017 vol aan de bak gaan!

1.1.2 Transformatie sociaal domein

Sinds 1 januari 2015 bestaan in Arnhem sociale wijkteams. Deze teams vormen de toegang tot maatwerkvoorzieningen Wmo en specialistische jeugdhulp en bieden waar nodig zelf kortdurende ondersteuning. Daarmee zijn de wijkteams in feite een algemene voorziening en zijn ze meer dan 'alleen een indicatie orgaan'. Vanaf 1 januari 2017 zijn de sociale wijkteams verzelfstandigd en overgegaan naar een Stichting.

De gemeente is sinds 2017 als opdrachtgever verantwoordelijk voor aansturing van de Stichting Sociale Wijkteams, in de vorm van een opdracht aan de stichting en het benoemen van de resultaten. Daarbij bepaalt de gemeente *wat* zij belangrijk vindt in de uitvoering van werkzaamheden en de wijkteams besluiten *hoe* zij daar invulling aan geven. De opdracht van de gemeente aan de stichting is uitgewerkt in een **DienstverleningsOvereenkomst**. De komende jaren zal de relatie tussen de gemeente en de stichting verder worden ontwikkeld en geprofessionaliseerd.

De sociale wijkteams en de teams leefomgeving werken samen, naast elkaar en integraal aan taken in de wijk. Door hun kennis van en over de wijk weten de teams welke behoeften er zijn en kan dit worden omgezet naar een aanbod op maat voor zorg- en welzijnsvoorzieningen. In de komende jaren wordt verder gewerkt aan transformatie van de voorzieningen op het gebied van zorg en welzijn. Hieronder staan de belangrijkste speerpunten vermeld:

- Het omzetten van het oude aanbod preventieve en algemene voorzieningen naar een nieuw aanbod dat is gebaseerd op de kenmerken en behoeften van de wijk. In dit proces worden de huidige subsidies per wijk opnieuw bekeken; wat zijn de doelen die men in de wijk wil bereiken en met welk aanbod kunnen deze worden gerealiseerd? De wijkteams leefomgeving zijn, als budgethouder van de algemene voorzieningen, opdrachtgever voor dit proces waarbij de kennis van de sociale wijkteams, de kernorganisatie en de betrokken instellingen als input dient en leidt tot een vernieuwd wijkgericht aanbod.

- Het innoveren van het bestaande zorgaanbod voor maatwerkvoorzieningen en specialistische jeugdhulp door omzetting van oude producten naar nieuwe producten die op termijn kostenbesparend zijn. Afstemming over dit nieuwe aanbod vindt plaats in nauw overleg tussen de lokale toegang (sociale wijkteams in Arnhem), de (ambtelijke) kernorganisatie en de aanbieders. Doorlopende innovatie van producten wordt ondersteund via het Integraal Aankoop Systeem (IAS). Regionaal wordt samengewerkt in dit systeem dat het mogelijk maakt tussentijds nieuw zorgaanbod en nieuwe aanbieders toe te voegen. Door deze flexibele manier van aanbesteden wordt doorlopende innovatie en aanpassing van het zorgaanbod tijdens de gehele contracteringsperiode van 2017 tot 2020 mogelijk.
- Gefaseerd een vorm van bekostiging voor specialistische jeugdhulp en maatwerkvoorzieningen Wmo in te voeren die meer dan nu is gericht is op afrekening op basis van resultaten, zoals vastgelegd in het (eigen gezins-) plan van aanpak en die voldoet aan de volgende criteria:
 - het geeft inwoners en professionals de ruimte om zelf passende ondersteuning te kiezen en het geeft aanbieders de ruimte om te innoveren en samen te werken;
 - het verlaagt de administratieve lastendruk voor gemeente, sociale wijkteams en aanbieders.

Deze nieuwe vorm van bekostiging zal door de regio centraal Gelderland gezamenlijk worden opgepakt.

- Gedurende de komende jaren zal de vernieuwing van het zorgaanbod continu doorgaan. In 2017 vindt een herijking van het programma sociaal domein plaats. De verschillende activiteiten en projecten die tot innovatie moeten leiden in de periode vanaf 2017 tot 2020 worden opnieuw benoemd, leidend tot een transformatie-agenda. Deze transformatie-agenda is onderdeel van de nieuwe veranderopgave: Zorg dichterbij.
- De transformatie van het zorgaanbod is erop gericht om - daar waar mogelijk - de zorgzwaarte af te schalen, van residentiële en opvangvoorzieningen naar ambulante ondersteuningsvormen (ambulantisering) en van ambulante voorzieningen naar inschakeling van het eigen netwerk. Daarnaast is het streven om meer integraliteit /combinatievormen in het zorgaanbod te bereiken, bijvoorbeeld in de jeugdzorg over sectoren heen en in de Wmo naar combinaties van huishoudelijke hulp en begeleiding.
- Voor het bereiken van transformatie is productinnovatie nodig. Om dit te faciliteren wordt in de periode 2017-2020 jaarlijks 3 % van het budget voor specialistische jeugdhulp en maatwerkvoorzieningen gereserveerd voor projecten die bijdragen aan innovatie van het sociaal domein. De verdeling van dit budget is als volgt:
 - De verantwoordelijkheid voor de inzet van 1,5 % van het budget wordt belegd bij de wijkteams leefomgeving, gehoord hebbende de sociale wijkteams. Dit om een maximale verschuiving te bewerkstelligen in de transformatie van het aanbod preventieve en algemene voorzieningen. Echter niet meer als apart fonds maar toegevoegd aan het wijkbudget.
 - De verantwoordelijkheid voor de inzet van de andere helft van het innovatiebudget (1,5 %) wordt belegd bij de kernorganisatie om innovatie van zorg op regionaal en/of stedelijk niveau te stimuleren of innovatie van de bedrijfsvoering mogelijk te maken.

1.1.3 Sm@rt Arnhem

In 2016 is in de Arnhemse Perspectiefnota en MJPB voor het eerst de veranderopgave 'SM@RT Arnhem' opgenomen. Het doel van Sm@rt Arnhem is het ontwikkelen van een Arnhemse praktijk van beleidsadvisering en uitvoering waarin we - meer dan nu het geval is - gebruik maken van bestaande en nieuwe datastromen bij het zoeken naar nieuwe oplossingen voor Arnhem. Hierbij gaat speciale aandacht uit naar informatie die ons kan helpen bij het in kaart krijgen (en vergroten) van bijvoorbeeld de effectiviteit van beleid in het sociaal domein (maar ook breder).

De nieuwe manier van organiseren richt zich op datagestuurd werken, korte beleidscycli met een nadruk op innovatieve werkwijzen en samenwerken en kennisdelen binnen en buiten de organisatie van de gemeente. We willen met datagedreven sturing het beleid en de dienstverlening verbeteren om daarmee sneller te kunnen reageren op de veranderende omstandigheden. Kortom we zoeken naar slimme oplossingen voor de stad en voor onze eigen organisatie.

City Intelligence

In het kader van de verandering van de kernorganisatie is het belang van 'City Intelligence' onderkend. City Intelligence is - samen met inwoners, bedrijven en andere organisaties - het slim toepassen van data voor (maatschappelijke) vraagstukken en deze op een innovatieve manier oplossen. Dit proces is het verzamelen, delen, ontsluiten en analyseren van data uit de stad om de juiste keuzes te maken, te kunnen voorspellen en te bepalen waar interventies toe kunnen leiden. Daarnaast is de data ook van belang om continu te willen ontwikkelen, leren en verbeteren. Het gaat dus juist niet alleen om het technisch organiseren van City Intelligence maar ook om de houding van medewerkers die hierbij hoort.

De Arnhemse praktijk leert dat het mobiliseren van de hiervoor benodigde innovatiekracht niet eenvoudig is en wordt belemmerd door de onbekendheid van deze ontwikkeling en de dagelijkse werkdruk. Ervaringen bij andere gemeentes (Utrecht, Eindhoven, Den Haag) laten zien dat het gebruik van data om daarmee sturing te geven aan beleid gevolgen heeft voor de beleids- en data-analyse capaciteit. Het is nog te vroeg om definitieve conclusies te trekken over de vraag op welke wijze deze ontwikkeling gevolgen heeft voor de kernorganisatie.

Wat & Hoe

Informatie dient toegankelijk en toepasbaar gemaakt te worden om besluiten te onderbouwen; minder op beelden, meer een op feiten en inzicht gebaseerd verhaal. Op het gebied van data, sturing en verantwoording vindt een voortdurende doorontwikkeling plaats van management- en sturingsinformatie (managementrapportages). De vastgestelde programma 's (van wijken weten en de andere programma's) zijn hierbij bepalend.

De volgende fase van Sm@rt Arnhem is het projectmatig oppakken van de volgende punten:

- het vormgeven van een Urban Data Centre (i.s.m. Nijmegen en de provincie Gelderland);
- het doorontwikkelen van management- en stuurinformatie t.b.v. sociaal domeinen en de verzelfstandigde organisaties;
- het ontsluiten van open data;
- het toepassen van big data als input voor beleid, onder andere met een pilot op volksgezondheid in het kader van obesitas).

1.2 Stad op de Kaart

1.2.1 Centrumstad aan de rivier

Arnhem is ontstaan aan de Jansbeek, maar heeft zich ondertussen gevouwen om de Rijn. Het geografisch centrum van de stad ligt in de uiterwaarden van de rivier, midden in Meinerswijk. Economisch heeft de rivier industrieparken Kleefse Waard en Arnhems Buiten gefaciliteerd en ecologisch, recreatief is het een parel om te vertoeven, te recreëren en te sporten. Waar de rivier en het stedelijke leven elkaar raken, vinden ontmoetingen plaats. De plekken waar de rivier onze binnenstad raakt zijn de beste visitekaartjes om de stad op de kaart te zetten. We willen het Rijngoud delven. Ons doel is om de komende jaren, naast de ontwikkelingen die al in gang zijn gezet, actief op zoek te gaan met de stad hoe we de rivier optimaal uit kunnen nutten. We gaan op zoek naar nieuwe ontmoetingsmogelijkheden; economisch, recreatief, wonen etc. Omdat daar de rivier iets toevoegt aan het stedelijk leven. De rapportage Rijngoud van 2016 beschrijft daarvoor de mogelijkheden in de komende jaren.

Het hart van de stad heeft bijzondere betekenis als het gaat om het stedelijk leven. De binnenstad zit duidelijk weer in de lift. Tegelijk staat juist de binnenstad nog steeds voor grote uitdagingen. Een uitdaging omdat de krimp van Retail vraagt om een transformatie van de binnenstad; van "place to shop" naar "place to meet". Het winkelen, zal niet meer zo zijn zoals we het van oudsher kennen. Dit vraagt om innovatief ondernemerschap en de klant centraal zetten met bijzondere winkelformules en waarin de beleving belangrijk is. De krimp geeft ook kansen. Functies die ooit uit de binnenstad zijn verdrongen kunnen weer terugkeren. Wonen kent een enorme groei in de binnenstad het afgelopen jaar. Aantrekkelijk wonen dicht bij alle winkels en culturele voorzieningen en toch in een paar minuten in Sonsbeek of Meinerswijk zijn of snel de trein pakken.

Voor de veranderopgave "Vitale economie Arnhem-Nijmegen" gaan we nog meer op zoek naar mogelijkheden om vanuit de binnenstad van Arnhem hieraan bij te dragen. Daarbij gaat het o.a. om:

- De kwaliteit van openbare ruimte en bereikbaarheid optimaal te maken;
- Ruimte te geven aan innovatief ondernemerschap in de binnenstad van Arnhem;
- Cultureel en creatief ondernemerschap en –onderwijs de ruimte te geven en actief te ondersteunen;
- Als gemeente te investeren en daarmee investeerders te verleiden om ook te investeren;
- Het creëren van reuring en dynamiek.

1.2.2 Werken aan kansen

Ieder mens heeft een talent, groot en klein, en dat maakt mensen uniek. Daarin ligt ook het belangrijkste aangrijpingspunt opdat mensen mee kunnen doen. De participatiewet heeft als doel om iedereen die kan werken, die arbeidsvermogen heeft, naar (regulier) werk toe te leiden, tegen tenminste het minimumloon. Nodig is dat er onorthodox wordt gekeken naar werk en werkkansen en er ruimte op de arbeidsmarkt wordt geschapen door bijvoorbeeld functiecreatie, jobcarving, banen-/werkpool constructies etc. Voor de mensen die niet kunnen werken of (nog) geen werk hebben, blijft er een vangnet in de vorm van een (bijstands) uitkering.

Met de invoering van de participatiewet, waarin de Wet Werk en Bijstand, de Wet Sociale Werkvoorziening, en de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten is samengevoegd, hebben we in de afgelopen jaren gewerkt aan een regionale implementatie. Daarnaast hebben we een transformatie van de uitvoeringsstructuur op gang gebracht, waarbij we streven naar een zo hoog mogelijk resultaat voor zoveel mogelijk mensen en tegelijk de risico's zo beheersbaar mogelijk te houden. Op dit moment zitten we daar midden in. Belangrijk hierbij is ook dat we verder ontschotten. Niet alleen binnen de participatiewet, maar in het belang van de inwoners van Arnhem komen we ook tot nieuwe dienstverlening voor mensen die 'vroeger' in de arbeidsmatige dagbesteding terecht kwamen. Bijzondere aandacht verdienen mensen die hun talenten niet kunnen ontwikkelen omdat ze dak- of thuisloos zijn geraakt. Niet zelden is dat het gevolg van aandoeningen of beperkingen in het psychisch functioneren. Men spreekt ook wel van verwarde personen die wel onderdeel uitmaken van de samenleving in de stad en wijken. Hierbij is niet alleen (preventieve) zorg maar ook maatschappelijke participatie en zo mogelijk arbeidsparticipatie een belangrijk element in het herstel. We hebben nu de voorwaarden geschapen om veel meer vanuit talenten van mensen te gaan werken aan participatie en waar nodig aan herstel van arbeidsvaardigheden. In het kader van de nieuwe veranderopgave "Van de bank af" betekent dit ook dat we mensen anders en meer vanuit de wijk en de eigen woon- en leefomgeving moeten gaan benaderen.

Wij focussen op de talenten van mensen. Zoveel mogelijk mensen zinvol actief, zoveel mogelijk richting betaald werk. Onafhankelijk, met minder zorg. Dat doet mensen persoonlijk goed, dat doet wijken goed en dat doet onze stad goed.

Wij zoeken op een inventieve en niet-orthodoxe wijze naar zaken die onze inwoners nodig hebben om hun talent te ontplooiën. De invoering van bijvoorbeeld Szeebra helpt onze inwoners om zelf het heft nog meer in handen te nemen. De zorgvuldig ingerichte systemen en ondersteuningsmogelijkheden zijn dienend aan de bedoeling. Ook de ontwikkeling van een eigen arbeidsontwikkelbedrijf - als 'opvolger' voor Presikhaaf Bedrijven past hierbij.

Wij realiseren in de stad en regio intensieve allianties met werkgevers, maatschappelijke organisaties, vrijwilligersorganisaties. Vooral om samen met hen ruimte te maken om mensen in hun mogelijkheden te laten functioneren, en daar waar het kan stappen te kunnen laten zetten in hun ontwikkelingen.

De Participatiewet kent nog veel sturing en regelgeving vanuit Den Haag. Arnhem blijft het Rijk scherp aanspreken op het doel van de participatiewet. Initiatieven vanuit het Rijk die daar niet aan bijdragen kunnen rekenen op kritisch meedenken vanuit Arnhem of een specifieke Arnhemse toepassing in de uitvoering.

1.2.3 Arnhem ElektriCity

Iedere gemeente in Nederland heeft een belangrijke opgave als het gaat om beperking van de CO₂ uitstoot, duurzame energieopwekking, besparing, circulair omgaan met grondstoffen en de noodzakelijke gedragsverandering in de maatschappij en van de individuele Arnhemmer. Het klimaatakkoord van Parijs heeft niet alleen een stimulans gegeven aan stevige doelstellingen, het circulair omgaan met grondstoffen, maar ook als het gaat om de noodzaak om van het aardgas af te gaan. Gas is relatief schoon, maar het blijft een fossiele brandstof met bijbehorende CO₂-uitstoot; die moet versneld naar beneden. De gaswinning leidt tot aardbevingen en het importeren van aardgas creëert nieuwe afhankelijkheden, onder andere van Rusland en het Midden Oosten.

Een succesfactor en een economische kans, is een stevige groei en innovatie van de energiesector en specifiek voor Arnhem en omgeving: de elektriciteitssector. Arnhem huisvest van oudsher ondernemingen met een omvangrijke werkgelegenheid en is binnen Nederland, midden in het Rijnland tussen Randstad en Nordrhein-Westfalen, een belangrijke speler als het gaat om de elektriciteitsvoorziening voor Europa. Ondernemers en onderwijsinstellingen in onze regio Arnhem innoveren, weten nieuwe technieken te vermarkten en Europese samenwerking aan te gaan.

Ons doel is een duurzame economische groei, meer werkgelegenheid en goed geschoold personeel op alle niveaus hieraan te koppelen. Daarvoor is een stevige inzet van overheid en gemeente Arnhem in het bijzonder nodig om partijen te verbinden, onderwijs- en ondernemersvestigingsplaatsen optimaal te faciliteren en te investeren in innovatieve toepassingen in de stad. In het bijzonder het (waterstof-) elektrisch vervoer blijft de komende jaren essentieel om de energietransitie vorm te kunnen geven en de slag te maken naar een circulaire economische groei en werkgelegenheid. Daarom hebben we deze veranderopgave geïntegreerd in de bredere opgave Arnhem Circulair waarin we onze inzet versterken op de klimaataanpak als het gaat om doelstellingen, circulariteit en aardgasloze samenleving. Tevens versterken wij vanuit Arnhem de groei- en innovatiekracht van EMT-bedrijven in Gelderland, Nederland en Europa. Via versnelling van innovaties en ontwikkeling van human capital voor duurzame (elektrische) energiesystemen en via goede vestigingscondities voor EMT-bedrijven en hun (toekomstige werknemers).

Wij dragen dit actief uit en profileren Arnhem als hoofdstad en ontwikkelcentrum binnen de Elektriciteitssector. Naast Food (Wageningen) en Health (Nijmegen) staat Arnhem in 2020 bekend als hét kristallisatiepunt en ontwikkelcentrum voor duurzame (elektrische) energiesystemen en geven binnen de mogelijkheden van de lokale overheid samen met de stad invulling aan het Klimaatakkoord van Parijs.

Daarmee groeien wij niet alleen in de regio Arnhem, maar ook als onderdeel van een compleet en internationaal toonaangevend en erkend energiecluster rond enkele specifieke innovatietechnologieën en toepassingsgebieden zoals advies- en certificeringsdiensten, apparaten en systeemoplossingen voor slimme, duurzame energienetten in de gebouwde omgeving (smart energy cities). Powerlab en nul-emissie-systemen voor schone en duurzame mobiliteit (waterstof elektrisch rijden, E-mobility). De klimaataanpak is daarbij niet een zaak van alleen Arnhem en haar inwoners en bedrijven, maar steeds meer een samenwerking in regionaal en landelijk verband;

In de periode 2018- 2022 trekken we de lijn naar circulariteit door aan de hand van de volgende punten:

- De gemeente maakt werk van het klimaatakkoord en circulariteit van grondstoffen;
- We volop gaan inzetten op energiebesparing van gebouwen;
- We bereiden ons verder voor op de transitie naar een aardgasloze stad;

- De vestigingscondities op onze toplocaties optimaal gefaciliteerd worden als het gaat om fysieke ligging (o.a. bereikbaarheid) als facilitering vanuit openbaar bestuur (o.a. vergunningen).
- De gemeente participeert actief in regionale, landelijke en Europese innovatieprogramma's
- De overheid/gemeente zich actief opstelt als "launching costumer" van Arnhemse innovaties in haar publieke domein zoals openbaarvervoer
- De gemeente de circulaire economie regionaal, landelijk en Europees de stad op de kaart zet en daarvoor relaties en samenwerking aangaat met andere bestuurslagen en (potentiële) partners

1.2.4 Vitale economie

Het versterken van locaties, het aanjagen van kennisontwikkeling, stimuleren van (jong) talent, en ondernemersgezind werken staat centraal. We hebben een inhaalslag te maken t.o.v. de ontwikkelingen nationaal en gefocuste inzet is nodig. De werkgelegenheid is geen vanzelfsprekendheid, evenals de positie van de kennisinstellingen in de regio. Ontwikkelingen als krimp in de Achterhoek en Limburg hebben effect op de instroom van studenten en betekenen ook een verandering op de arbeidsmarkt. De instroom van studenten is van belang voor de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van de regio. We werken aan versterking door een combinatie van investeringen in 'hard-en software'. Voor Arnhem kan dat alleen door te denken vanuit een stedelijk netwerk, waarbij gemeentegrenzen niet gelden: hoe functioneert het economisch systeem (daily urban system) in het Arnhemse en hoe maken we dit groter in regionaal verband (Nijmegen, Wageningen)? Verder bouwen we aan een sterke propositie. De omvang van Arnhem biedt kansen, nationaal en internationaal. We gaan uit van de kracht van (crossovers tussen) Food, Health en Energy op regionaal niveau, en de bijzondere ontwikkelkracht van de Arnhemse creatieve industrie hierbij. De rol van de vorig jaar opgerichte Economic Board en het recent ondertekende bestuursakkoord tussen Arnhem, Nijmegen en Provincie Gelderland (mét daarbij een forse investeringsagenda) is een uitdrukking van ons voornemen om de Vitale economie op de schaal Arnhem-Nijmegen verder te ontwikkelen.

Wij willen de innovatie verstevigen. De diverse 'campussen' in de regio zijn bij uitstek de basis voor innovatie, zij kennen een sterke dynamiek en zijn dus nooit af. Dit betekent dat we de bereikbaarheid, en andere randvoorwaarden voor deze locaties mee moeten laten groeien. Er is een verdere samenwerking en verbinding tussen verschillende concentraties van bedrijven en kennisinstellingen nodig opdat er gewerkt wordt aan een sterk ecosysteem van kennis- en innovatieve werklocaties.

Wij werken aan structuurversterking voor economische ontwikkeling en groei. Dit vraagt op het Arnhemse stedelijke niveau een verdere investering in relaties in de regio. Het gaat om de volgende sporen:

- Het benutten van het potentieel van startups en spin-offs
- Het stimuleren van innovatie en business development bij het bestaande bedrijfsleven.
- Het toevoegen van bedrijvigheid door optimale dienstverlening, relatiebeheer en toegewijde acquisitie

Wij bouwen aan een Human Capital Agenda. Het op orde hebben én doorontwikkelen van ons sociaal kapitaal is randvoorwaarde voor economische ontwikkeling. Het gaat bijvoorbeeld over de (internationale) werving van studenten en werknemers, het in kaart brengen van de ontwikkeling van de vraag naar arbeid op het vlak van energie/techniek en health en de aandacht voor vakmanschap. Hier ligt ook een opgave om de aansluiting te verbeteren tussen werk op lager en middelbaar niveau en het onderwijs en het versterken van de werkgelegenheid op lager en middelbaar niveau.

Wij gaan de internationale profilering verbeteren. Arnhem en de regio heeft nationaal en internationaal veel te bieden. Een vitale economie maakt in toenemende deel uit van (inter)nationale netwerken. (Inter)nationale positionering en aansluiting is nodig. We kunnen veel bereiken maar kunnen het ook beter doen. Arnhem formuleerde hiervoor al een internationale strategie. Het samenspel hierop met partijen in de regio en met de Economic Board Arnhem Nijmegen wordt cruciaal voor het succes.

Daarvoor is nodig dat, in de periode 2017- 2021:

- De vestigingscondities van onze toplocaties optimaal zijn en in samenhang, de gemeente heeft hierbij diverse (trekkende en faciliterende) rollen.
- De kennisinstellingen in de stad intensief en duurzaam samenwerken, wij hebben daarin een verbindende rol.
- De gemeente een sterke en duidelijke positie inneemt in de regio, bij de provincie, in de samenwerking met de Economic Board, met kennisinstellingen en bedrijfsleven, landelijk en internationaal en zich in deze verbanden volledig gericht op het realiseren van economische ontwikkeling.

1.2.5 Culturele eredivisie

Arnhem kent een levendig cultureel klimaat met veel creatief potentieel, een stevige culturele infrastructuur en aansprekend erfgoed. Onderscheidend vermogen, meerwaarde bieden en herkenbaar zijn worden steeds belangrijker voor steden en regio's. Kunst, cultuur en erfgoed spelen daarbij een grote rol. Belangrijk is dat kunst en cultuur niet alleen ingevlogen worden, maar ook ter plaatse worden geproduceerd. Een stad van makers kenmerkt zich door een innovatief klimaat. Clusters en netwerken zijn daarbij belangrijke randvoorwaarden. De culturele sector en zeker ook de creatieve industrie zijn afhankelijk van direct persoonlijk contact en van de ruimtelijke clustering van gelijksoortige bedrijvigheid: de 'creatieve milieus'.

Steden met een creatief klimaat en een divers cultureel aanbod doen het economisch beter: werken volgt wonen. Het gaat daarbij om maatschappelijke, 'zachte' waardevermeerdering (sociale ontwikkeling, zelfredzaamheid) en om 'harde' waardevermeerdering. Het gaat dan om de directe opbrengsten van culturele activiteit (multiplicatoreffecten, inkomsten evenementen en festivals, sponsoring topgezelschappen, toerisme) en de indirecte opbrengsten: stijgende huizen- en grondprijzen, een gezonde werkgelegenheid en demografische ontwikkeling. Cultuur is kortom een waardevermeerderaar en kapitaal voor een vitale, krachtige stad en regio. In de eredivisie spelen vraagt om blijvende investeringen hierin en sterkere samenwerking.

In 2019 worden door het Rijk de uitgangspunten voor het nieuwe cultuurbeleid vastgesteld voor de periode vanaf 2021. Arnhem is actief bij dit proces betrokken via de G9-steden en Landsdeel Oost. Een goede inbreng is van belang gezien onze positie als cultuurstad en complete keten van educatie-productie- presentatie: met o.a. ArtEZ, productiehuis De Nieuwe Oost, onze rijksgezelschappen, podia en musea. Allen zijn stevig geworteld in stad en regio. Zaak is die verbindingen verder te versterken en nieuwe verbindingen te leggen gericht op een krachtige regionale culturele infrastructuur waaraan regionale overheden, culturele instellingen, maatschappelijke en private partijen zich committeren. De samenwerking in Lauwersgracht Alliantie is hiervan een voorbeeld. Ook het proces naar één symfonische voorziening in Oost-Nederland moet leiden tot een gedragen en in Oost-Nederland verankerde voorziening die functioneert als een netwerk van organisaties en voor een zo breed mogelijk publiek toegankelijk is. In de nieuwe veranderopgave "Vitale economie Arnhem-Nijmegen"

vraagt dit de komende periode om samen met onze partners extra inzet te plegen op de te verwachten nieuwe verhoudingen tussen Rijk en stedelijke regio's.

We geloven in de ontwikkelkracht van cultuur voor de kwaliteit, diversiteit en (economische) aantrekkingskracht van stad en regio. En in de waarde van creativiteit voor meer welzijn, meer welvaart en het aanjagen van innovaties. Via crossovers met andere sectoren (zoals EMT), maar zeker ook bij het aanpakken van maatschappelijke vraagstukken (bijvoorbeeld leegstand).

We willen deze waarde en potentie van Arnhem meer uitdragen en benutten. In de stad en regio, in Oost-Nederland en daarbuiten. Een vitale en veerkrachtige creatieve en culturele regio, aantrekkelijk voor bewoners, bedrijven en toeristen, is ons uitgangspunt.

We investeren daarom samen met partners zoals de provincie Gelderland in een aantrekkelijk cultureel aanbod en creatief klimaat in de stad en willen daarmee als één van de 9 cultuursteden in Nederland ook onze rol voor de brede regio vervullen. Zo stimuleren we met de vernieuwing van Muis | Stadstheater Arnhem de ruimtelijke, economische en culturele ontwikkeling van de stedelijke regio Arnhem-Nijmegen en Oost-Nederland en versterken we onze positionering in de landelijke culturele infrastructuur.

In 2016 is cultuur als belangrijke pijler opgenomen in de investeringsagenda Arnhem-Nijmegen. Daarvoor is nodig dat:

- de rijksgezelschappen en de Arnhemse podia die zij bespelen zo goed mogelijk worden gefaciliteerd in hun streven naar samenwerking, vergroting en verbreding van hun publieksbereik en maatschappelijk draagvlak;
- we met onze regiogemeenten en op Oost-Nederlandse schaal samenwerken aan de versterking van de culturele eredivisie ten opzichte van de rest van Nederland;
- we de kracht van de creatieve sector bij het aanjagen van innovaties en het aanpakken van maatschappelijke vraagstukken beter benutten en structureler inzetten;
- we actief participeren in regionale, landelijke en Europese netwerken die de (creatieve en culturele) stad op de kaart zetten en daarvoor relaties en samenwerking versterken met andere bestuurslagen en (potentiële) partners.

